

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки
Кафедра водних біоресурсів та
аквакультури

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА
РИБОПРОДУКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи МВБ – 19
Спеціальності 207 «Водні біоресурси та
аквакультура»
Савченко Тетяна Ігорівна

Керівник к.б.н., доцент
Бургаз Марина Іванівна

Рецензент Калініна Юлія Ігорівна

Одеса - 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет магістерської підготовки

Кафедра водних біоресурсів та аквакультури

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність 207 «Водні біоресурси та аквакультура»

(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Шекк П.В.

д.с.-г.н., проф.

“ 26 ” жовтня 2020 року

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Савченко

Тетяні

Ігорівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Сучасний стан Світового ринку риби та рибопродукції та перспективи їх розвитку

керівник роботи Бургаз Марина Іванівна, к.б.н.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом

вищого навчального закладу від « 16 » жовтня 2020 року № 124-С

2. Строк подання студентом роботи 07 грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи: джерела наукової інформації сучасного стану Світового ринку риби та рибопродукції та перспективи їх розвитку

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Детальний аналіз наявної в літературі інформації що до сучасного стану Світового ринку риби та рибопродукції та перспективи їх розвитку, імпорту та експорту держав світу, торгівельних потоків риби та рибопродуктів, тощо. Визначення ступеню вивченості питання.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Обов'язковими рисунками є ті що ілюструють місце досліджень, графіки та таблиці, які характеризують ті чи інші показники, що використовуються для розрахунків та прогнозів необхідних для вирішення поставлених задач.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____ 26.10.2020 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Оцінка виконання етапу	
			у %	за 4-х бальною шкалою
1	Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми. Написання першого та другого розділів магістерської роботи	26.10.20 – 11.11.20	95	Відмінн о
2	Визначення стан Світового ринку риби та рибопродукції, дослідження споживання риби та рибної продукції країнами світу. експорт та імпорт. . Написання третього та четвертого розділів магістерської роботи.	12.11.20 – 24.11.20	95	Відмінн о
3	Рубіжна атестація	16.11.20- 21.11.20	95	Відмінн о
4	Визначення заходів з регулювання глобального ринку риби та морепродуктів. Дослідження розвитку Світового ринку риби та рибопродукції Написання п'ятого та шостого розділів магістерської роботи.	25.11.20 – 04.12.20	95	Відмінн о
5	Написання висновків магістерської роботи. Оформлення магістерської роботи.	05.12.20 – 06.12.20	95	Відмінн о
6	Перевірка роботи науковим керівником, надання відгуку	07.12.20 – 09.12.20	95	Відмінн о
7	Перевірка роботи зав. кафедрою			
8	Отримання рецензії			
9	Перевірка роботи на плагіат			
10	Підготовка презентації			
11	Попередній захист роботи на кафедрі			
12	Надання роботи до деканату			
	Інтегральна оцінка виконання етапів календарного плану (як середня по етапам)		95	Відмінн о

Студент _____ Савченко Т.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Бургаз М.І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Анотація

СУЧАСНИЙ СТАН СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА РИБОПРОДУКЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Савченко Т.І., магістр кафедри Водних біоресурсів та аквакультури

Ринок рибної продукції є одним з найважливіших елементів світового продовольчого ринку. Споживання риби і морепродуктів займає значне місце в світовому забезпеченні населення продовольством. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО) на частку риби припадає близько 17% тваринного білка в харчовому раціоні населення планети і 7% всього споживаного білка. Торгівлі рибою і рибопродукцією належить найважливіша роль в нарощуванні споживання риби і досягненні глобальної продовольчої безпеки: вона з'єднує виробників з віддаленими ринками, де для задоволення попиту місцевих поставок недостатньо.

Враховуючи це метою дослідження стало дослідження сучасного стану Світового ринку риби та рибопродукції та перспективи їх розвитку. Для досягнення мети досліджувались наступні питання: стан світового рибальства та аквакультури, сучасний стан рибних ресурсів світового океану, стан Світового ринку риби та рибної продукції, торгівля рибою та морепродуктами, а також торгівельні потоки, споживання риби та рибної продукції країнами світу експорт та імпорт риби та рибопродуктів, тощо.

В результаті проведених досліджень встановлено: вилов світових рибних ресурсів, за останні 10-20 років, став практично стабільним, і весь приріст видобутку водних біологічних ресурсів визначає продукція аквакультури. Сьогодні риба і рибопродукція стали одним з найважливіших предметів світової торгівлі, в якій бере участь більшість країн. 78 % риби та рибопродукції є предметом конкурентної боротьби на світових ринках, тобто динаміка попиту та пропозиції багатьох видів носить глобальний характер. До заходів з регулювання глобального ринку риби та морепродуктів відносяться: тарифне регулювання, нетарифне регулювання, сертифікація і стандарти.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота викладена на 73 сторінках, містить 16 рисунків та графіків, 12 таблиць, 45 літературних джерел.

Ключові слова: Ринок рибної продукції, цінні промислові види, імпорт, експорт, стандарти, рибопродукція.

Summary

CURRENT STATE OF THE WORLD FISH MARKET AND FISH PRODUCTS AND PROSPECTS OF THEIR DEVELOPMENT

Savchenko TI, Master of the Department of Aquatic Bioresources and Aquaculture

The fish market is one of the most important elements of the world food market. Consumption of fish and seafood occupies a significant place in the world food supply. According to the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), fish accounts for about 17% of animal protein in the diet of the world's population and 7% of total protein consumption. Trade in fish and fish products plays a crucial role in increasing fish consumption and achieving global food security: it connects producers with remote markets where local supplies are insufficient to meet demand.

Given this, the aim of the study was to study the current state of the World Fish Market and fish products and prospects for their development. To achieve this goal, the following issues were studied: the state of world fisheries and aquaculture, the current state of fish resources of the oceans, the state of the World fish and fish market, trade in fish and seafood, as well as trade flows, consumption of fish and fish products. , etc.

As a result of the conducted researches it is established: the catch of world fish resources, for the last 10-20 years, became practically stable, and all increase in extraction of water biological resources is defined by production of aquaculture. Today, fish and fish products have become one of the most important items of world trade, in which most countries participate. 78% of fish and fish products are subject to competition in world markets, ie the dynamics of supply and demand of many species is global. Measures to regulate the global fish and seafood market include: tariff regulation, non-tariff regulation, certification and standards.

Structure and scope of work. The master's thesis is set out on 73 pages, contains 16 figures and graphs, 12 tables, 45 references.

Key words: Market of fish products, valuable industrial types, import, export, standards, fish products.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
1 СВІТОВЕ РИБАЛЬСТВО ТА АКВАКУЛЬТУРА	9
2 РИБНІ РЕСУРСИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ	17
3 СТАН СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА РИБОПРОДУКЦІЇ	22
3.1 Торгівля рибою	22
3.1.1 Міжнародні торговельні потоки риби та рибної продукції світу	28
3.2 Торгівля морепродуктами	36
4 СПОЖИВАННЯ РИБИ ТА РИБНОЇПРОДУКЦІЇ КРАЇНАМИ СВІТУ. ЕКСПОРТ ТА ІМПОРТ	46
5 ЗАХОДИ З РЕГУЛЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ РИБИ ТА МОРЕПРОДУКТІВ	55
6 РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА РИБОПРОДУКЦІЇ	61
ВИСНОВКИ	66
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	69

ВСТУП

Ринок рибної продукції є одним з найважливіших елементів світового продовольчого ринку. Споживання риби і морепродуктів займає значне місце в світовому забезпеченні населення продовольством. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (ФАО) на частку риби припадає близько 17% тваринного білка в харчовому раціоні населення планети і 7% всього споживаного білка.

Риба і морепродукти в якості ключового елемента входять в харчовий раціон більшості прибережних держав, в тому числі Японії, Норвегії, Данії, країн Південно-Східної Азії.

У значних обсягах рибну продукцію споживають в Сполучених Штатах Америки і Китайській Народній Республіці. За рівнем споживання населенням риби найбільш економічно розвинені країни, такі як Європейський союз і значно випереджають країни з низьким рівнем доходу і дефіцитом продовольства.

Торгівлі рибою і рибопродукцією належить найважливіша роль в нарощуванні споживання риби і досягненні глобальної продовольчої безпеки: вона з'єднує виробників з віддаленими ринками, де для задоволення попиту місцевих поставок недостатньо. Мільйонам людей, працівникам багатьох галузей по всьому світу, і в першу чергу в країнах, що розвиваються, торгівля забезпечує зайнятість і формування доходів [7].

Найважливішу роль торгівля рибою та рибопродукції грає в економіці багатьох країн, розташованих на берегах морів, річок, озер і на островах. Так, в Гренландії і на Фарерських островах, в Ісландії, Кабо-Верде, Мальдівської Республіці, на Сейшельських Островах і в Вануату на рибу і рибопродукцію доводиться більше 40 відсотків загального обсягу торгівлі товарами. У світовому масштабі на частку торгівлі рибою і рибопродукції припадає понад 9 відсотків загального обсягу експорту продукції аграрного

сектора (за винятком лісової продукції) і 1 відсоток глобального обороту торгівлі товарами в вартісному вираженні. [7].

Сьогодні риба і рибопродукція стали одним з найважливіших предметів світової торгівлі, в якій бере участь більшість країн. У 2018 році частка виробленої в світі риби (харчової і нехарчової), в різних формах потрапила на міжнародні товарні ринки, склала близько 35 відсотків.

Метою магістерської роботи стало дослідження сучасного стану Світового ринку риби та рибопродукції та перспективи їх розвитку.

Для досягнення мети досліджувались наступні питання: стан світового рибальства та аквакультури, сучасний стан рибних ресурсів світового океану, стан Світового ринку риби та рибопродукції, торгівля рибою та морепродуктами, а також торгівельні потоки, споживання риби та рибної продукції країнами світу експорт та імпорт риби та рибопродуктів, тощо.

1 СВІТОВЕ РИБАЛЬСТВО ТА АКВАКУЛЬТУРА

Риба є багатим джерелом тваринних білків і багатьох інших важливих поживних речовин. Риба забезпечує продовольчу безпеку багатьох регіонів. У 2018 році населення світу спожило в їжу понад 75 відсотків світового обсягу виробництва риби. Очікується, що до 2030 року щорічне споживання риби зросте до 20 кг на душу населення. Решта 25 відсотків риби переробляються в рибну муку і риб'ячий жир [3].

У 2018 році пропозиція риби і рибної продукції в світі досягло рекордної позначки і склало 143,6 млн. тонн, у тому числі 51,7 мільйонів тонн продукції, отриманої неухильно розвивається галуззю аквакультури. Для того, щоб загальні темпи виробництва йшли нарівні з темпами зростання світового населення, а також з огляду на високу ймовірність подальшої стагнації в риболовецькому промислі, зростання виробництва в майбутньому слід здійснювати за рахунок аквакультури [3].

Прямо чи опосередковано, рибальство і аквакультура грають істотну роль в житті мільйонів людей в усьому світі: від дрібних рибалок, що промишляють у внутрішніх водах озер і боліт, до чоловіків і жінок, які працюють на великих переробних підприємствах.

З огляду на членів їх сімей, добробут приблизно 520 мільйонів чоловік, або майже 8 відсотків населення світу, залежить від рибальства [3].

Останні 10-15 років вилов став практично стабільним, і весь приріст видобутку водних біологічних ресурсів визначає продукція аквакультури. Запаси багатьох традиційних об'єктів світового рибальства підірвані промислом. А тим часом необхідність нарощування виробництва рибопродукції існує: вона обумовлена зростаючими потребами людства в білкової їжі. У зв'язку з цим більшість аналітиків вважають, що подальше збільшення обсягів рибопродукції можливе або за допомогою залучення в

активний промисел нині незатребуваних об'єктів, або за рахунок штучного вирощування гідробіонтів [4].

З урахуванням даної реалії потреба в білкової їжі зростає. Разом з тим дані міжнародних організацій свідчать про недостатню керованості рибальством з боку світової спільноти, надлишкових потужностях видобувного флоту, переловили і негативний вплив рибальства на навколишнє середовище. У комплексі це призвело до скорочення уловів океанічної риби та добування морепродуктів. Рибні запаси внутрішніх водойм знаходяться в критичному стані і підтримуються в основному за рахунок штучного відтворення [4].

Ілюстрацією цього є рівень використання ресурсів Світового океану. Так, за даними міжнародної організації «Глобфіш», ресурси Світового океану використовуються нерівномірно (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Виробництво та використання продукції світового рибальства та аквакультури (за даними ФАО)

Категорія	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7
Виробництво						
Рибальство						
У внутрішніх водоймах	10,7	11,2	11,2	11,3	11,4	11,6
У морях	81,5	78,4	79,4	79,9	81,2	79,3
Рибальство, усього	92,2	89,5	90,6	91,2	92,7	90,9
Аквакультура						
У внутрішніх водоймах	38,6	42,0	44,8	46,9	48,6	51,4
У морях	23,2	24,4	25,4	26,8	27,5	28,7
Аквакультура, усього	61,8	66,4	70,2	73,7	76,1	80,0

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4	5	6	7
Світове рибальство і аквакультура, усього	154,0	156,0	160,7	164,9	168,7	170,9
Використання						
Харчова риби	130,0	136,4	140,1	144,8	148,4	151,2
Нехарчова риба	24,0	19,6	20,6	20,0	20,3	19,7
Населення, млрд.	7,0	7,1	7,2	7,3	7,3	7,4
Споживання на душу населення, кг	18,5	19,2	19,5	19,9	20,2	20,3

* Без урахування морських савців, крокодилів, водоростей та інших водяних рослин.

Таке співвідношення склалося в даний час. Однак за період з 1974 по 2004 рр. повно використовуються ресурси експлуатувалися рівномірно на рівні 50%. Експлуатація середньо і мало використовуваних за цей же період впала з 40% до 23%, а ресурси, які використовуються понаднормово, вичерпані і відновлюються продовжують випробовувати прес промислу - зростання с 9 до 25% [4].

Як видно з наведених даних, резерв вилову риби невеликий і становить лише 4% (мало використовувані і відновлюються запаси), 24% складають запаси вичерпані і ті які використовуються понаднормово, що не може бути резервом видобутку (табл. 1.2).

На тлі стабілізації вилову в океані відбувається істотне зростання продукції аквакультури в світі. З діаграми видно, що вилов в океані і у внутрішніх водоймах з початку 90-х років практично не збільшується. Навпаки, темпи приросту аквакультури дуже істотні [4].

Таблиця 1.2 – Об’єм продукції морського промислового рибальства – основні країни (за даними ФАО)

Країна	Середній вилов 2005- 2014 рр	Виробництво, тонн		% зміни		Зміни, з 2015- 2016рр
		2015 р	2016 р	з 2005-2014 рр (в середньому) до 2016	з 2005 до 2016 р	
1	2	3	4	5	6	7
Китай	13 189 273	15 314 000	15 246 234	15,6	-0,4	-67,766
Індонезія	5 074 932	6 216 777	6 109 783	20,4	-1,7	-106 994
Сполучені Штати Америки	4 757 179	5 019 399	4 897 322	2,9	-2,4	-122 077
Російська Федерація	3 601 031	4 172 073	4 466 503	24,0	7,1	294 430
Перу усього (Без перуанського анчоуса)	6 438 839	4 786 551	3 774 886	-41,4	-21,1	-1 011 664
	989 918	1 016 631	919 846	-7,1	-9,5	-96 784
Індія	3 218 050	3 497 284	3 599 693	11,9	2,9	102 409
Японія*	3 992 458	3 423 099	3 167 610	-20,7	-7,5	-255 489
В’єтнам	2 081 551	2 607 214	2 678 406	28,7	2,7	71 192
Норвегія	2 348 154	2 293 462	2 033 560	-13,4	-11,3	-259 902
Філіппіни	2 155 951	1 948 101	1 865 213	-13,5	-4,3	-83 888
Малайзія	1 387 577	1 486 050	1 574 443	13,5	5,9	88 393
Марокко	1 074 063	1 349 937	1 431 518	33,3	6,0	81 581

Продовження табл..1.2

1	2	3	4	5	6	7
Чілі (Усього)	3 157 946	1 786 249	1 499 531	-52,5	-16,1	-286 718
Без перуанського анчоуса	2 109 785	1 246 154	1 162 095	-44,9	-6,7	-84 059
Республіка Корея	1 746 579	1 640 669	1 377 343	-21,1	-16,0	-263 326
Таїланд	1 830 315	1 317 217	1 343 283	-26,6	2,0	26 066
Мексика	1 401 294	1 315 851	1 311 089	-6,4	-0,4	-4762
М'янма*	1 159 708	1 107 020	1 185 610	2,2	7,1	78 590
Ісландія	1 281 597	1 318 916	1 067 015	-16,7	-19,1	-251 901
Іспанія	939 384	967 240	905 638	-3,6	-6,4	-61 602
Канада	914 371	823 155	831 614	-9,1	1,0	8459
Китайська Провінція Тайвань	960 193	989 311	750 021	-21,9	-24,2	-239 290
Аргентина	879 839	795 415	736 337	-16,3	-7,4	-59 078
Еквадор	493 858	643 176	715 357	44,9	11,2	72 181
З'єднане Королівство	631 398	65 451 506	701 749	-8,9	-22,9	-198 685
Данія	735 966	868 892	670 207	-8,9	-22,9	-198 685
25 Основних країн, усього	65 451 506	66 391 560	63 939 966	-2,3	-3,7	-2 451 594
170 інших країн, усього	14 326 675	14 856 282	15 336 882	7,1	3,2	480 600
ВЕСЬ СВІТ	79 778 181	82 247 842	79 276 848	-0,6	-2,4	-1 970 994

За останні 10 років щорічний приріст загального обсягу продукції аквакультури коливався від 7 до 10% і носив досить стійкий характер. До 2020 року приріст продукції рибного господарства буде визначати практично тільки аквакультура.

Подібну тенденцію відображає і прогноз ФАО щодо розвитку рибного господарства до 2015 року (табл. 1.3, млн. тонн в живому вигляді).

Таблиця 1.3 - Об'єм продукції морського промислового рибальства – основні промислові райони (за даними ФАО)

Код промисло вого району	Назва промислово го району	Виробництво, тонн			% изменения		Зміни, з 2015 до 2016 р. (тони)
		Середній вилов, 2005- 2014 рр.	2015 р	2016 р	з 2005-2014 р.(в середньому) до 2016 р.	з 2015 до 2016 р.	
1	2	3	4	5	6	7	8
У внутрішніх районах							
01	Африка – внутренние водоёмы	2 609 727	2 804 629	2 863 916	9,7	2,1	59 287
02	Северная Америка – внутренние водоемы	178 896	207 153	260 785	45,8	25,9	53 632
03	Южная Америка – внутренние водоемы	384 286	362 670	340 804	-11,3	-6,0	-21 866
04	Азия – внутренние вод	384 286	362 670	340 804	-11,3	-6,0	-21 866
05	Европа – внутренние водоемы	6 959 783	7 584 414	7 708 776	10,8	1,6	124 362
06	Океания – внутренние водоемы	17 978	18 030	17 949	-0,2	-0,4	-81

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8
В морях							
21	Северо- Западная Атлантика	2 041 599	1 842 787	1 811 436	-11,3	-1,7	- 31 351
27	Северо- Восточная Атлантика	8 654 911	9 139 199	8 313 901	-3,9	-9,0	-825 298
31	Центрально -Западная Атлантика	1 344 651	1 414 318	1 563 262	16,3	10,5	148 944
34	Центрально -Восточная Атлантика	4 086 427	4 362 180	4 795 171	17,3	9,9	432 991
37	Средиземно е и Черное морья	1 421 025	1 314 386	1 236 999	-13,0	-5,9	-77 387
41	Юго- Западная Атлантика	2 082 248	2 427 872	1 563 957	-24,9	- 35,6	-863 915
47	Юго- Восточная Атлантика	1 425 775	1 677 969	1 688 050	18,4	0,6	10 081
51	Западная часть Индийского океана	4 379 053	4 688 848	4 931 124	13,9	5,2	242 276
57	Восточная часть Индийского океана	5 958 972	6 359 691	6 387 659	7,2	0,4	0,4
61	Северо- Западная часть Тихого океана	20 698 014	22 057 759	22 411 224	7,7	1,6	353 465

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8
67	Северо-Восточная часть Тихого океана	2 871 126	3 164 604	3 092 529	7,7	-2,3	-72 075
71	Центрально-Западная часть Тихого океана	11 491 444	11 491 444	11 491 444	11 491 444	11 491 444	11 491 444
77	Центрально-Восточная часть Тихого океана	1 881 996	1 675 065	1 656 434	-12,0	-1,1	-18 631
81	Юго-Западная часть Тихого Океана	613 701	551 534	474 066	474 066	474 066	474 066
87	474 066	10 638 882	7 702 885	6 329 328	-40,5	- 17,8	-1 373 557
18, 48 , 58, 88	Арктические и антарктические районы	188 360	243 677	278 753	48,0	48,0	35 076
ВЕСЬ СВІТ		90 302 377	92 655 917	90 909 868	0,7	-1,9	-1 746 049

В останні роки весь приріст продукції світового рибальства реалізується у вигляді свіжого улову, що говорить про підвищення рівня використання ресурсів за рахунок більш високої організації торгівлі рибопродукції. Останнє, природно, вимагає додаткової інфраструктури у вигляді сучасних рибних ринків.

2 РИБНІ РЕСУРСИ СВІТОВОГО ОКЕАНУ

Рівень біологічної стійкості експлуатації рибних запасів Згідно з результатами моніторингу відслідковуються ФАО, частка рибних запасів, експлуатованих в межах рівня біологічної стійкості, продемонструвала тенденцію до зниження, скоротившись з 90,0 відсотків в 1974 році до 66,9 відсотка в 2015 році (рис. 2.1). При цьому частка запасів, що експлуатувалися поза межами рівня біологічної стійкості, навпаки, збільшилася з 10 відсотків в 1974 році до 33,1 відсотка у 2015 році. Найбільш помітне збільшення цієї частки довелося на кінець 1970-х і 1980-х роках [6].

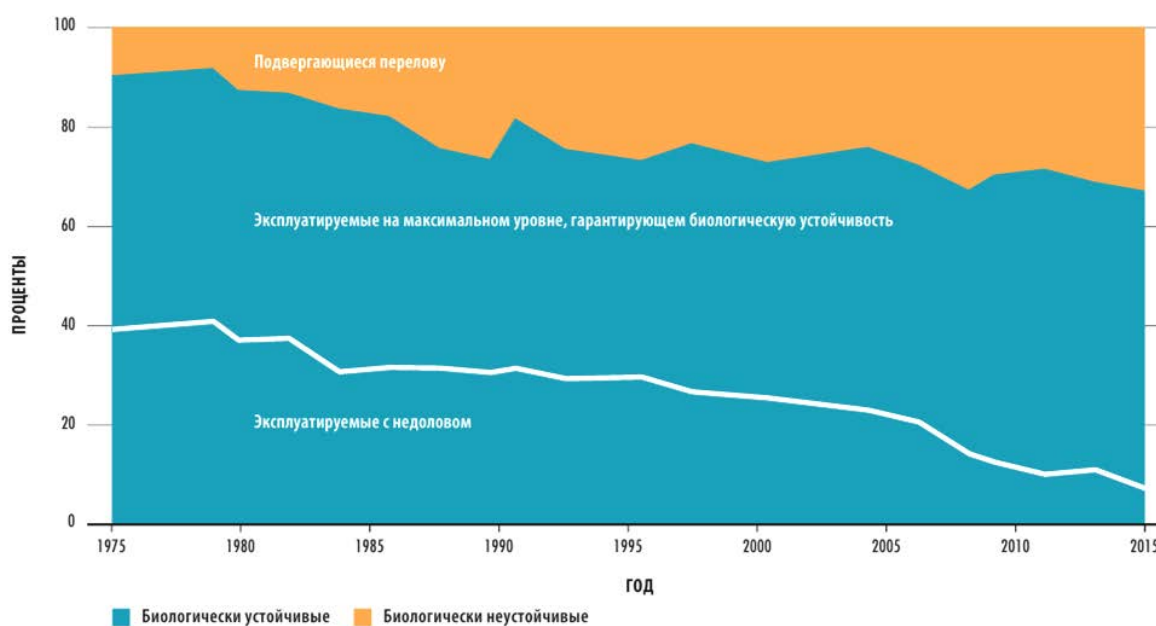
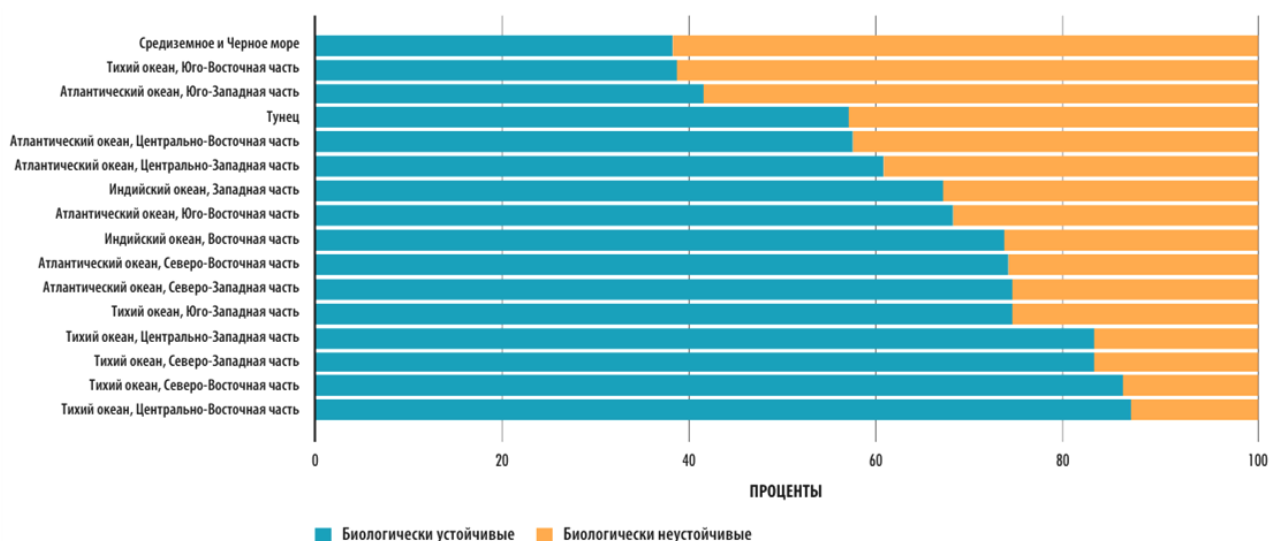

Рисунок 2.1 – Глобальні тенденції в частині стану рибних запасів світового океану (1974-2015 рр.)

У 2015 році 59,9 відсотка довелося на запаси, що експлуатувалися на максимальному рівні, що гарантує біологічну стійкість, і ще 7 відсотків - на запаси, що експлуатувалися з недоловом (на рис. 2.1 відокремлені білою

лінією). У період з 1974 по 2015 рік частка запасів, що експлуатувалися з недоловом, постійно скорочувалася, в той час як частка запасів, що експлуатувалися на максимальному рівні, що гарантує біологічну стійкість, в період з 1974 по 1989 рік скорочувалася, а потім до 2015 року збільшилася до 59,9 відсотка [6].

З 16 найбільших статистичних районів ФАО в 2018 році найбільша частка рибних запасів, що експлуатувалися поза рівня біологічної стійкості (62,2 відсотка), була відзначена в Середземному і Чорному морях (район 37). Дуже близька ситуація склалася Південно-Західної частини Тихого океану (район 85) - 61,5 відсотка, а також в Південно-Західній Атлантиці (район 41) - 58,8 відсотка (рис. 2.2).

ПРИМЕЧАНИЕ: без учета запасов тунца, который в основном мигрирует из одних статистических районов в другие.

Рисунок 2.2 – Частка запасів, які експлуатувались на максимальному рівні, що гарантує біологічну стійкість, та поза цим рівнем, за статистичними районами ФАО, 2018 р.

При цьому найменші частки запасів, що експлуатувалися поза рівня біологічної стійкості (від 13 до 17 відсотків), були відзначені в Центрально-Східній частині Тихого океану (район 77), Північно-Східної частини Тихого

океану (район 67), Північно-Західної частини Тихого океану (район 61), Центрально-Західній частині Тихого океану (район 71) і Південно-Західної частини Тихого океану (район 81). В інших районах значення цього показника варіювався в 2015 році від 21 до 43 відсотків.

Розподіл вивантажень в часі відрізняється від району до району в залежності від рівня продуктивності екосистем в районах лову, інтенсивності промислу, заходів управлінського характеру і стану рибних запасів. В цілому, якщо не враховувати Арктику і Антарктику, де обсяги вивантаження мінімальні, можна виділити три групи:

- райони, де з 1950-х років спостерігається тенденція до зростання обсягів вилову;
- райони, де, починаючи з 1990-х років, обсяги вилову коливаються в межах стабільних в глобальному плані показників, і де в основному ведеться лов короткоживучих пелагічних риб;
- райони, для яких, після досягнення пікових обсягів вилову, характерна низхідна тенденція.

У першій групі частка запасів, що експлуатувалися на рівні, що забезпечував біологічну стійкість, була найбільшою - 72,6 відсотка, у другій групі - 67,0 відсотків, у третій - 62,8 відсотка [6].

При цьому розподіл вилову за часом не обов'язково прямо залежить від стану запасів. В цілому, зростання вилову може свідчити як про поліпшення стану запасів, так і про нарощування інтенсивності промислу, а тенденцію до скорочення вилову слід, швидше за все, віднести на рахунок скорочення поширеності або на рахунок управлінських заходів, спрямованих на запобігання скороченню запасів або на їх відновлення. При цьому скорочення вилову може також обумовлюватися цілим рядом інших факторів, включаючи зміну стану природного середовища і ринкові умови.

Продуктивність і стан запасів окремих видів неоднакові. У період з 1950 по 2018 рік найбільші обсяги вивантаження припали на десять видів: перуанський анчоус (*Engraulis ringens*), минтай (*Theragra chalcogramma*),

атлантична оселедець (*Clupea harengus*), атлантична тріска (*Gadus morhua*), японська скумбрія (*Scomber japonicus*), перуанська ставрида (*Trachurus murphy*), далекосхідна сардина-івасі (*Sardinops melanostictus*), смугастий тунець (*Katsuwonus pelamis*), перуанська сардина-івасі (*Sardinops sagax*) і мойва (*Mallotus villosus*).

У 2018 році 77,4 відсотка запасів цих видів експлуатувалися в межах рівнів, що забезпечують біологічну стійкість - цей показник вище середнього по всіх запасах, що може свідчити про більшої уваги, яке директивні органи приділяють великим промислів, і про більш ефективної реалізації управлінських заходів щодо таких промислів. Із зазначених десяти видів частка запасів перуанської ставриди, атлантичної тріски і мойви, що піддаються переловили, вище, ніж середня частка піддаються переловили запасів за всіма видами.

Особливої уваги потребують запаси тунця: цей вид відрізняється високою економічною цінністю, обсяги міжнародної торгівлі тунцем дуже значні, а збалансоване управління запасами пов'язане з певними проблемами, оскільки тунець мігрує на далекі відстані і часто розподіляються по великих акваторій. З 1950 року загальний обсяг вивантаження основних видів тунця, що представляють комерційний інтерес - длинноперий тунець (*Thunnus alalunga*), великоокий тунець (*Thunnus obesus*), синій тунець (*Thunnus thynnus*, *Thunnus maccoyii*, *Thunnus orientalis*), смугастий тунець (*Katsuwonus pelamis*) і желтоперий тунець (*Thunnus albacares*) - неухильно збільшувався, і в 2018 році досяг 4,8 млн тонн. У 2018 році 43 відсотки запасів семи основних видів тунця експлуатувалися на рівні, що не забезпечує біологічну стійкість, а 57 відсотків - в межах рівнів, що забезпечують біологічну стійкість (на максимальному рівні, що гарантує біологічну стійкість, або з недоловом). Оцінка запасів тунця, як правило, досить достовірна, відсутність або неповнота інформації про стан запасів характерні лише для малої частки запасів основних видів.

Ринковий попит на тунця і раніше високий, а тунцеловний флот все так же має суттєві надлишкові потужності. Для відновлення зазнали переловили запасів необхідне ефективне управління, в тому числі введення правил контролю за промисловими операціями.

3 СТАН СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА РИБОПРОДУКЦІЇ

3.1 Торгівля рибою

Торгівлі рибою і рибопродукцією належить найважливіша роль в нарощуванні споживання риби і досягненні глобальної продовольчої безпеки: вона з'єднує виробників з віддаленими ринками, де для задоволення попиту місцевих поставок недостатньо. Мільйонам людей, працівникам багатьох галузей по всьому світу, і в першу чергу в країнах, що розвиваються, торгівля забезпечує зайнятість і формування доходів [7].

Найважливішу роль торгівля рибою та рибопродукції грає в економіці багатьох країн, розташованих на берегах морів, річок, озер і на островах. Так, в Гренландії і на Фарерських островах, в Ісландії, Кабо-Верде, Мальдівської Республіці, на Сейшельських Островах і в Вануату на рибу і рибопродукцію доводиться більше 40 відсотків загального обсягу торгівлі товарами. У світовому масштабі на частку торгівлі рибою і рибопродукції припадає понад 9 відсотків загального обсягу експорту продукції аграрного сектора (за винятком лісової продукції) і 1 відсоток глобального обороту торгівлі товарами в вартісному вираженні. [7].

Сьогодні риба і рибопродукція стали одним з найважливіших предметів світової торгівлі, в якій бере участь більшість країн. У 2018 році частка виробленої в світі риби (харчової і нехарчової), в різних формах потрапила на міжнародні товарні ринки, склала близько 35 відсотків.

У минулому ця частка була ще більше (в 2005 році вона склала близько 40 відсотків), зміна її величини визначається коливаннями обсягів експорту рибної муки. Частка продукції, що поставляється на експорт харчової риби та рибопродукції росла: з 11 відсотків в 1976 році вона в 2016 році збільшилася до 27 відсотків. Загальний обсяг світового експорту риби та рибопродукції в 2016 році склав 60 млн тонн (в еквіваленті живої ваги) - це

на 245 відсотка більше, ніж у 1976 році. Слід зазначити, що обсяг експорту харчової риби за цей час збільшився на 514 відсотків. За той же період значно збільшився і обсяг світової торгівлі рибою і рибопродукції в грошовому вираженні: експорт зріс з 8 млрд дол. США в 1976 році до 143 млрд дол. США в 2016 році, середньорічні темпи зростання склали 8 відсотків в номінальному і 4 відсотка в реальному вираженні (табл. 3.1, 3.2).

Цей показник не враховує потенційно значний обсяг торгівлі послугами в секторі рибальства і аквакультури (в т.ч. управління підприємствами і ресурсами, експлуатацію та обслуговування капітального обладнання, будівництво об'єктів інфраструктури, наукові дослідження). Загальна вартість цих послуг ще не підрахована, так як зазвичай вона враховується разом з вартістю послуг, пов'язаних з іншими видами діяльності.

Таблиця 3.1 – Десять найбільших експортерів та імпортерів риби та рибопродукції світу.

Країна	У грошовому виразі млн. дол. США	Частка, %	У грошовому виразі млн. дол. США	Частка, %	СТР- %
1	2	3	4	5	6
Експортери					
Китай	8968	10,4	29 131	14,1	8,4
Норвегія	5503	6,4	10 770	7,6	6,9
В'єтнам	3372	3,9	7320	5,1	8,1
Таїланд	5267	6,1	5893	4,1	1,1
Сполучені Штати Америки	4143	4,8	5812	4,1	3,4
Індія	1763	2,0	5546	3,9	12,1

Продовження табл.. 3.1

1	2	3	4	5	6
Чілі	3557	4,1	5143	3,6	3,8
Канада	3660	4,2	5004	3,5	3,2
Данія	3987	4,6	4696	3,3	1,7
Швеція	1551	1,8	4418	3,1	11,1
Основні десять, усього	41 771	48,4	74 734	52,4	6,0
Решта світу, усього	44 523	51,6	67 796	47,6	4,3
Увесь світ	86 293	100,0	142 530	100,0	5,1
Імпортери					
Сполучені Штати Америки	14 058	15,5	20 547	15,1	3,9
Японія	13 971	15,4	13 878	10,2	-0,1
Китай	4126	4,5	8783	6,5	7,9
Іспанія	6359	7,0	7108	5,2	1,1
Франція	5069	5,6	6177	4,6	2,0
Германія	4717	5,2	6153	4,5	2,7
Італія	3739	4,1	5601	4,1	4,1
Швеція	2028	2,2	5187	3,8	9,8
Республіка Корея	2753	3,0	4604	3,4	5,3
Сполучене Королівство	3714	4,1	4210	3,1	1,3
Основні десять, усього	60 533	66,6	82 250	60,7	3,1
Решта світу, усього	30 338	33,4	52 787	39,3	5,7
Увесь світ	90 871	100,0	135 037	100,0	4,0

*СТР – середньорічні темпи росту, 2006-2018 рр., %.

Таблиця 3.2 – Частка основних груп видів у світовій торгівлі рибою та рибо продукцією, 2018 р.(у живій вазі, %)

Группа видов	Доля в денежном выражении	Доля в натуральном выражении
Рыба	65,4	79,8
Лосось, форель, корюшка	18,1	7,4
Тунец, пеламида, марлин	8,6	8,6
Треска, хек, пикша	9,6	14,0
Другая пелагическая рыба	6,1	11,7
Пресноводная рыба	3,2	4,5
Камбала, палтус, морской язык	2,1	1,6
Рыба прочая	17,8	32,0
Ракообразные	23,0	8,3
Креветка	16,1	6,2
Ракообразные прочие	6,9	2,1
Моллюски	11,0	11,1
Кальмар, каракатица, осьминог	6,4	3,8
Двустворчатые моллюски	3,2	6,0
Моллюски прочие	1,4	1,3
Другие водные беспозвоночные/животные	0,6	0,8
Всего	100,0	100,0

Швидке зростання світової торгівлі рибою і рибопродукції в останні десятиліття проявився в більш широкому контексті глобалізації - масштабної трансформації світової економіки під впливом лібералізації торгівлі та

технічних досягнень. Для глобалізації характерні прагнення до часткової або повної ліквідації торговельних бар'єрів, що перешкоджають переміщенню товарів, послуг, капіталу і трудових ресурсів; велика спеціалізація, яка тягне за собою географічну сегментацію економічної діяльності; подовження і ускладнення ланцюжків поставок, що дозволяють реалізувати нові технології логістики; зростання багатонаціональних корпорацій за рахунок горизонтальної консолідації і вертикальної інтеграції; розширення переваг споживача, його очікувань і побоювань. На тлі таких перетворень торгівля стає все більш важливим фактором світового економічного зростання: в 2016 році частка торгівлі товарами в загальносвітовому валовому внутрішньому продукті (ВВП) перевищила 42 відсотки, це майже в два з половиною рази більше, ніж в 1960 році. Ще один значимий аспект глобалізації полягає в зміцненні загальносвітової соціальної та культурної інтеграції, підтапливаної розвитком інформаційних технологій, які значно спростили і прискорили транскордонне поширення переваг, тенденцій і побоювань споживачів [7-10].

Згідно з підрахунками, 78 відсотків риби та рибопродукції є предметом конкурентної боротьби на світових ринках [8], тобто динаміка попиту та пропозиції багатьох видів носить глобальний характер.

Виробники об'єднуються, все частіше їх діяльність охоплює кілька країн. Переробка концентрується в країнах, де вартість праці нижче; ряд країн поставляє рибу за кордон виключно для її переробки, після чого ввозить назад готовий продукт, який реалізується і споживається всередині країни. Міжнародні маркетингові кампанії, широкий асортимент нових продуктів, зниження цін, економія на масштабах, низькі заробітки в країнах, де здійснюється переробка - все це веде до загострення конкуренції з місцевою продукцією за споживача, особливо за городянина, якому цікаві нові смаки, і для якого дуже важливо отримати "зручний" продукт. Великі ланцюжка в роздробі і громадському харчуванні, часто ведуть діяльність у багатьох країнах, ставлять постачальникам нові умови, вимагають

забезпечити сталість якості, безпеку, простежуваність і стійкість, що поставляються [8].

Попит на рибу та рибопродукцію чутливий до рівня доходів споживача, тому тенденції в розвитку міжнародної рибної торгівлі значною мірою визначаються станом глобальної економіки. При цьому, однак, на внутрішнє споживання впливають і інші фактори, в тому числі зміни обмінного курсу, кліматичні явища і масштабні спалахи хвороб.

Незважаючи на те, що результати окремих країн різняться, в цілому після фінансової кризи 2008-2009 років світовий ВВП збільшувався мляво, темпи його зростання були нижче багаторічного тренда. Так само повільно росла і торгівля: в 2016 році приріст обсягів торгівлі товарами на глобальному рівні склав 1,3 відсотка, це найнижчий показник з 2008 року [9]. При цьому, на тлі сильного долара США і низьких цін на товари, в вартісному вираженні світова торгівля рибою втратила за той же рік 3,3 відсотка. У минулому темпи зростання світової торгівлі набагато перевищували темпи зростання ВВП, але після фінансової кризи обидва показники практично зрівнялися, причиною чого стали несприятливий інвестиційний клімат, слабкість світових ринків найбільш широко звертаються товарів і уповільнення ряду провідних економік. Однак в 2017 році, на тлі циклічного підвищення обсягів капітальних вкладень, світова торгівля і зростання ВВП пожвавилися [10].

Торгівля рибою і рибопродукції в цілому слідувала загальної тенденції: в 2009 році, після кризи 2008 року, спостерігався спад, в 2010-2011 роках - відскік, в 2012-2014 роках - помірне зростання. У 2015 році торгівля рибою та рибопродукції скоротилася в порівнянні з 2014 роком на 10 відсотків. Причинами стали ослаблення багатьох ключових ринків, що розвиваються, зниження цін на ряд важливих видів і, найголовніше, що мало місце в 2015 році значне зміцнення долара США до основних валют, позначилося на відносному обсязі торгівлі в цих валютах в грошовому вираженні. У 2016 році обсяг торгівлі був на 7 відсотків більше, ніж роком раніше. У 2017 році,

на тлі деякого прискорення економічного зростання, попит став більш міцним, ціни підросли, і обсяг світового експорту риби, збільшившись ще на 7 відсотків, досяг пікового значення - 152 млрд дол. США.

3.1.1 Міжнародні торговельні потоки риби та рибної продукції світу

Міжнародні торговельні потоки (рис. 3.1-3.2), як і раніше, характеризуються значними обсягами, проте часто вони не знаходять належного відображення в офіційній статистиці; такий стан справ характерний для Африки та ряду країн Азії [12-14].

Океанія, країни, що розвиваються Азії, Латинської Америки і Карибського басейну були і залишаються чистими експортерами. Експорт з країн Латинської Америки - включаючи первинний експорт креветки, тунця, лосося та рибного борошна з Перу, Чилі та Еквадору - в 2016-2017 роках різко збільшився, чому сприяли рост виробництва і подорожчання тунця. [12-14].

Для рибної торгівлі Європи і Північної Америки характерний негативний торговий баланс(рис. 3.3).

Африка є чистим імпортером риби та рибопродукції в натуральному вираженні, і одночасно чистим експортером в грошовому вираженні: її дорога експортна продукція поставляється на ринки розвинених країн, в першу чергу в Європу. У період з 2000 по 2011 рік середньорічний темп збільшення загального обсягу імпорту риби та рибопродукції африканськими країнами становив 17 відсотків, але пізніше цей показник знизився, в першу чергу через економічний спад в багатьох країнах континенту.

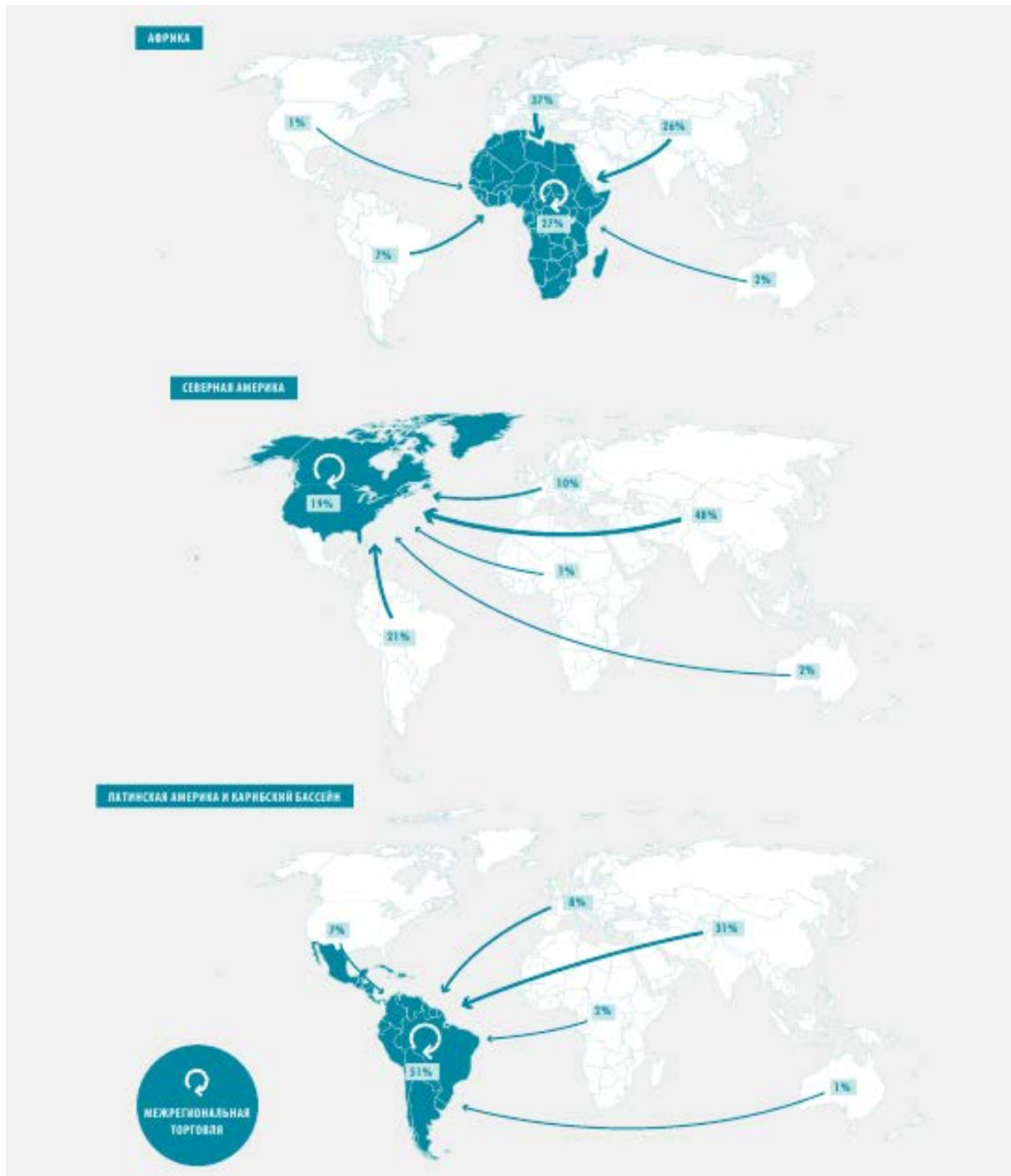

Рисунок 3.1 – Торговельні потоки риби та рибо продукції за континентами

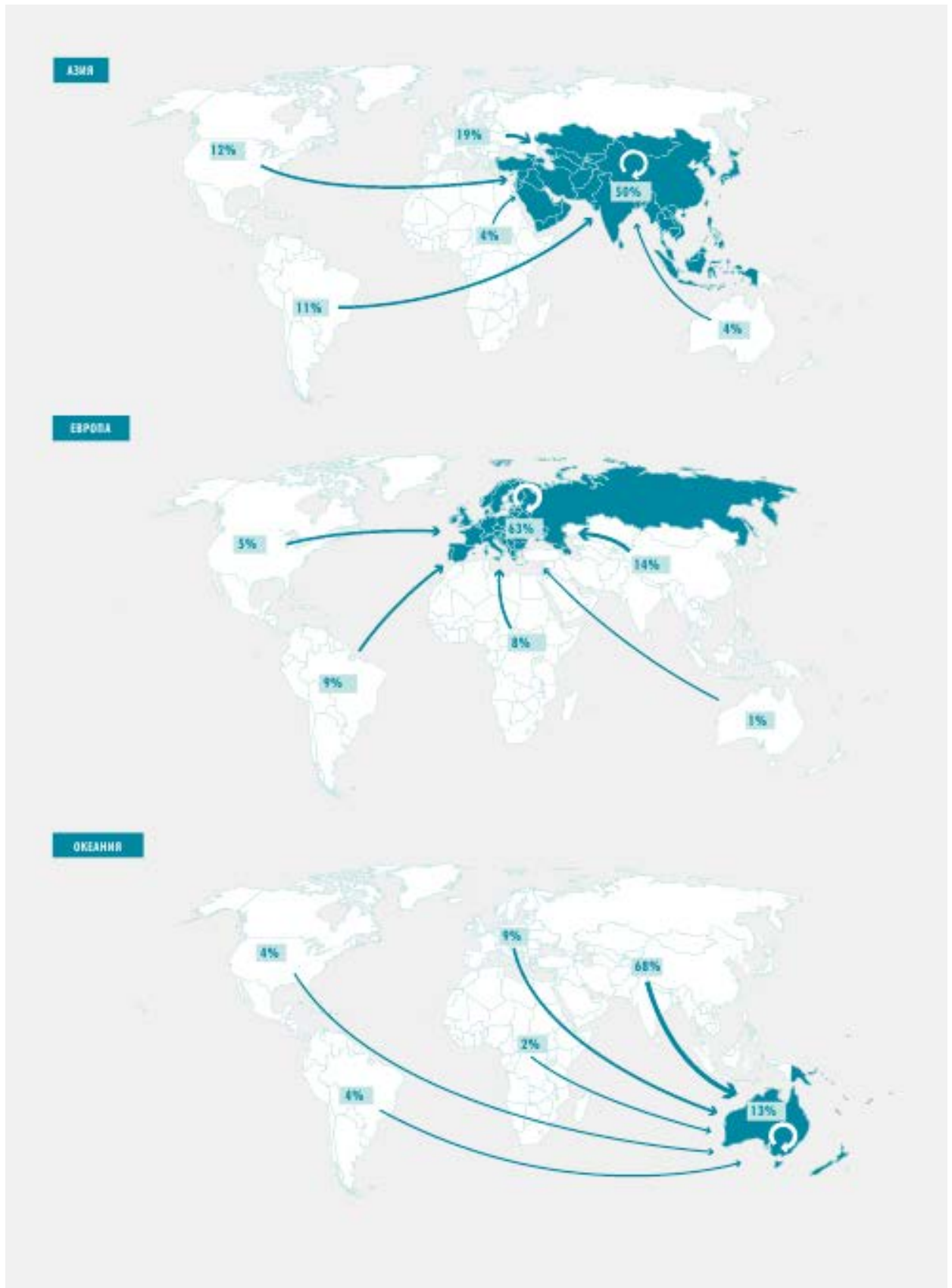

Рисунок 3.2 – Торгівельні потоки риби та рибо продукції за
континентами

В останні 40 років чільної тенденцією розвитку світової торгівлі рибою і рибопродукції стали випереджаючі темпи зростання експорту товарів з країн щодо розвинених (рис. 3.4). У період з 1976 по 2000 рік обсяги риби, що поставляється на міжнародні ринки розвиваються, щорічно збільшувалися в середньому на 9,9 відсотка, а розвиненими - на 7,4 відсотка. Пізніше, особливо на тлі фінансової кризи 2008-2009 років, темпи зростання по обох групах країн сповільнилися.

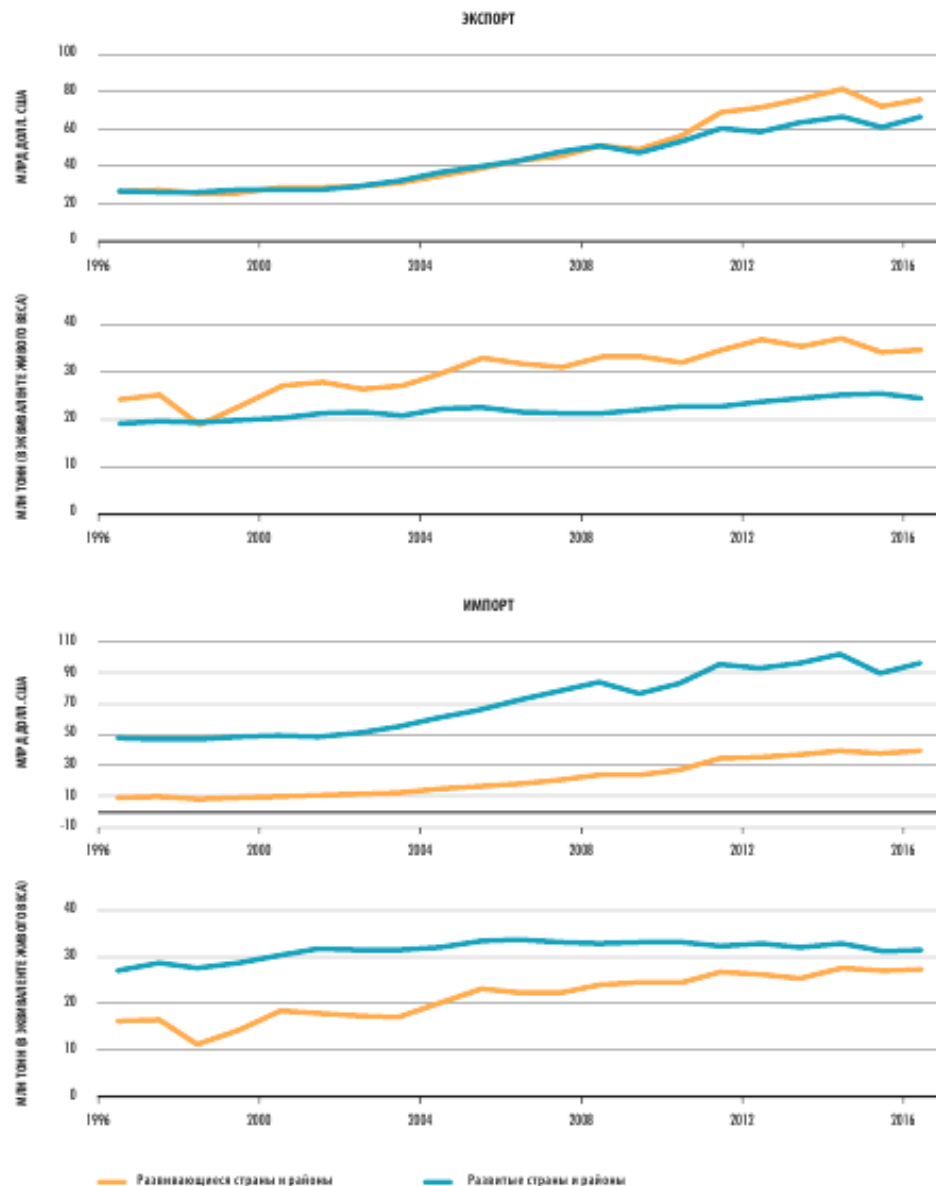

Рисунок 3.4 – Торгівля рибою та рибо продукцією (імпорт, експорт)

У 2016 і, згідно з попередніми цифрам 2017 роках експорт з країн, що розвиваються склав близько 54 відсотків загального обсягу експортних поставок риби та рибопродукції в вартісному вираженні і близько 59 відсотків в натуральному (в еквіваленті живої ваги).

Торгівля рибою і рибопродукції грає важливу роль в плані розвитку економіки країн, що розвиваються: вона не тільки забезпечує приплив грошових надходжень від експортних операцій, а й сприяє забезпеченню зайнятості. При цьому ряд дослідників вказує на нерівномірний розподіл благ по окремих ланках виробничо-збутового ланцюжка: відносний обсяг благ, які отримують маломасштабні виробники, менше, ніж у переробників і ритейлерів [11]. У 2016 році експорт риби з країн, що розвиваються в грошовому вираженні склав 76 млрд дол. США, а їх чистий дохід від експорту риби (експорт за вирахуванням імпорту) досяг 37 млрд дол. США - це більше доходу від експорту інших основних сільськогосподарських товарів (м'яса, тютюну, рису і цукру) разом узятих.

У 2016 році середня ціна імпортованого природного країнами, що розвиваються риби та рибопродукції склала 2,4 дол. США за кілограм, в той час як розвиненим країнам такий імпорт обходився в 5,1 дол. США за кілограм. Таким чином, на тлі порівнянних обсягів імпортованої обома групами країн риби та рибопродукції, на розвинені країни в 2016 і, згідно з попередніми даними, у 2017 році припав 71 відсоток світового імпорту в грошовому вираженні. Пояснити таку розбіжність в певній мірі можна не тільки різницею в харчових перевагах і звичках, а й роллю, яку в формуванні попиту на ті чи інші продукти грає рівень доходів населення. Ще один фактор, що визначає зниження середньої вартості імпортованої країнами, що розвиваються риби та рибопродукції - які поширюються масштаби переробки імпортової риби з подальшим реекспортом. Проте, зі зміцненням в перехідних економіках міського середнього класу зростає попит на більш дорогу рибу і морепродукти (лосось, креветка і т.п.), що веде до скорочення

розриву між країнами, що розвиваються і розвиненими країнами в середній ціні імпорту риби та рибо продукції [12-13].

Одним з найбільш поширених інструментів торговельної політики є тарифи, здатні виявляти потужний вплив на світові торговельні потоки. Основне призначення тарифів - формування доходів і захист національних виробників. Як правило, тарифи на перероблену продукцію вище, ніж на сировину. Прийнятий Світовою організацією торгівлі (СОТ) принцип найбільшого сприяння в торгівлі, як правило, не допускає проявів членами СОТ дискримінації щодо торговельних партнерів. Крім того, тарифи можуть знижуватися і скасовуватися в рамках угод про вільну торгівлю, а також з метою сприяння доступу країн, що розвиваються до ринків - в останньому випадку можливе застосування преференційних тарифних режимів, наприклад, Узагальненою системи преференцій. У розвинених країнах, де без імпорتنих закупівель неможливо забезпечити належний рівень внутрішнього споживання, тарифи на рибу відносно низькі, хоча мають місце і виключення (наприклад, щодо окремих видів або продуктів глибокої переробки).

Таким чином, розвинені країни можуть розширювати експорт за рахунок поставок в інші розвинуті країни (в 2016 році на такі поставки довелося 78 відсотків експорту риби та рибопродукції з розвинених країн), а країни, що розвиваються можуть нарощувати обсяги експорту за рахунок здійснення поставок в розвинені країни без сплати заборонних мит. Відносно ряду продукції, наприклад, консервованого тунця, застосовуються тарифні квоти, що дозволяють щорічно ввозити певну кількість продукту зі сплатою тарифу за зниженою ставкою [4-6].

В останні 25 років масштабне скорочення імпорتنих тарифів було основним драйвером розвитку міжнародної торгівлі. З іншого боку, багато країн все ще зберігають високі ставки тарифів на рибу і рибопродукцію, подібні заходи фіскального і протекціоністського характеру можуть привести до скорочення обсягів міжрегіональної торгівлі.

Завдяки регіональні і двосторонні торговельних угод, високі тарифи неминуче будуть знижуватися і в країнах, що розвиваються, виняток становитимуть хіба що найменш розвинені з них.

Регіональні торговельні угоди - це взаємні торговельні угоди, що встановлюють режим найбільшого сприяння в торгівлі між двома або більшою кількістю торгових партнерів, які представляють певний географічний регіон. Протягом декількох десятиліть вони були важливим фактором розвитку торгівлі. Під дію регіональних торгових угод підпадає значна частка світової торгівлі, в тому числі торгівлі рибою і рибопродукції.

Завдяки укладенню регіональних торгових угод, починаючи з 1990-х років, торгівля рибою знайшла в значній мірі регіональний характер, торговельні потоки, спрямовані всередину регіонів, росли швидше, ніж спрямовані назовні. У регіонах, що розвиваються ще одним важливим фактором, що стоїть за регіоналізацією, слід вважати зростання доходів і пов'язане з ним розширення споживання риби. Зі зміцненням попиту в сусідніх країнах експортні поставки, раніше прямували на ринки, що розвиваються, переадресовуються регіональним партнерам.

Вихід країн-експортерів на міжнародні ринки обумовлений рядом факторів. У ряді країн проблеми структурного характеру можуть позначитися на якості рибопродукції, що утруднить їх реалізацію або призведе до зростання втрат. Крім того, бар'єрами можуть бути заходи нетарифного регулювання, наприклад, вимоги забезпечити відповідність тим чи іншим стандартам, санітарні та фітосанітарні заходи, процедури ліцензування ввезення, правила щодо визначення походження та оцінки відповідності, а також процедури митної класифікації, встановлення ціни і очищення, включаючи довгі або дублюючі процедури сертифікації та митні збори. Очікується що в найближчому часі повноцінно запрацює вступило в силу в 2017 році Угода СОТ про спрощення процедур торгівлі, покликане полегшити переміщення товарів через кордони, їх митне очищення і випуск, за рахунок чого негативний вплив на торгівлю буде обмежено.

3.2 Торгівля морепродуктами

Риба і морепродукти традиційно користуються популярністю серед покупців. А останні тенденції в сучасному харчуванні сприяють тому, що все більше людей переходять в своєму раціоні з м'ясних страв на рибні. Відповідно, зростає обсяг поставок риби та морепродуктів і їх продажів.

Причини зростання популярності такої продукції очевидні і закономірні: в турботі про власне здоров'я багато хто воліє дієтичні рибні страви. У них міститься високоякісний білок, омега-3 жирні кислоти, вітаміни D, A, K, групи B, йод. Торгівля рибою і морепродуктами дозволяє покупцям складати здоровий раціон харчування, робити кухню різноманітною і корисною [15].

В даний час продаж риби оптом і в роздріб ведеться в декількох варіантах і класифікується за різними ознаками. Наприклад, за способом обробки така продукція ділиться на:

- свіжу охолоджену рибу;
- солону;
- заморожену;
- консервовану.

А за способом оброблення на:

- філе;
- тушку;
- шматочки;
- спинку і інші форми.

Така різноманітність категорій продукції з риби та морепродуктів забезпечує ринку рибної промисловості стабільність і широкий асортимент. Крім того, певні види продукції припускають і певну форму. Наприклад, ікра лососевих поставляється переважно в засоленном вигляді.

Різнманітні способи обробки рибної продукції диктують також і свої правила транспортування або зберігання. Зокрема, постачальники риби і морепродуктів з-за кордону відповідно до прийнятих міжнародних

стандартів ведуть продаж риби оптом переважно в замороженому вигляді. Це дозволяє забезпечити відповідні умови для транспортування і зберігання продукції, щоб вона не втратила своїх харчових і смакових властивостей [15].

Морепродукти складають близько 28% від всього тваринного білка, споживаного за обсягом. Майже 40% споживаних морепродуктів продається на міжнародному ринку, і їх вартість становить 131 млрд. доларів на рік [16].

За даними ФАО торгівельні потоки проходять по всіх континентах і країнам світу (рис. 3.5-3.10).

Рисунок 3.5 – Торгівельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

Рисунок 3.6 – Торговельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

Рисунок 3.7 – Торговельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

Рисунок 3.8 – Торгівельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

Рисунок 3.9 – Торгівельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

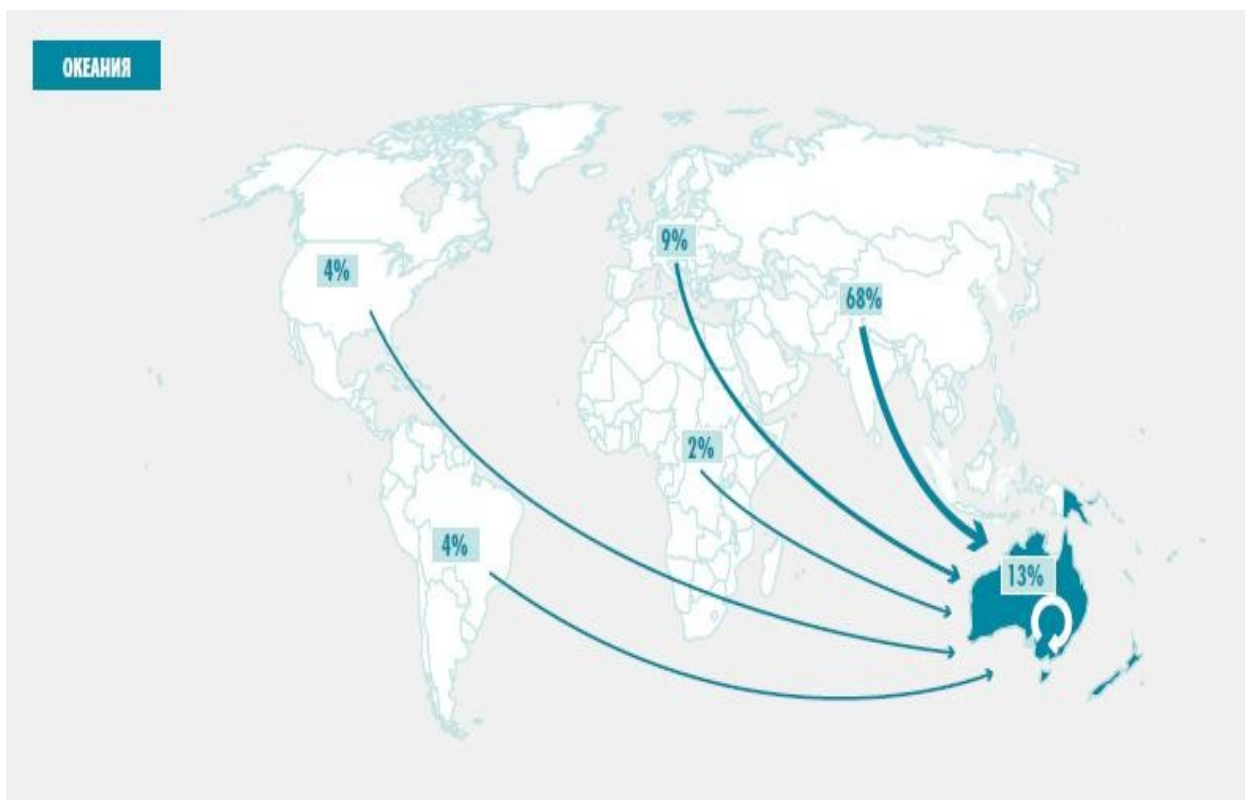

Рисунок 3.10 – Торгівельні потоки риби та рибо продукції за континентами (частка імпорту в грошовому вираженні) (заданими ФАО)

Ринок двостулкових молюсків

З двостулкових молюсків найбільший обсяг торгівлі припадає на мідії, кледи, гребінці та устриці, в основному ви- щення в аквакультури. У 2016 році найбільшим експортером двостулкових молюсків був Китай, друге місце (з великим від- ставання) належало Чилі. Найбільший ринок збуту двостулкових молюсків - Європейський союз, в значних обсягів по мах вони також споживаються в Китаї. Двостулкові молюски широко пропагуються як здорові і стійкі продукти, попит на них в останні роки зростає.

Міжнародна торгівля молюсками зосереджена в Азії, де основними ринками збуту є Японія і Республіка Корея, а основним постачальником - Китай. З січня по вересень 2019 року обсяг торгівлі був стабільним і склав 200 000 тон в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року. В Європі торгівля практично відсутній, оскільки внутрішні ринки забезпе- чиваються національними виробниками [14-16].

У 2019 продажу морепродуктів і особливо двостулкових молюсків в період різдвяних свят почалися не- скільки пізніше, ніж зазвичай в Європі і Північній Америці. До середини грудня трейдери несподівано стали шукати двостулкових молюсків, особливо живих устриць і гребінців, і ціни злетіли до небес, перевищивши рівні, досягнуті в грудні 2018 року. У січні 2020 року ціни повернулися до нормальних рівнів і, ймовірно, залишаться стабільними принаймні до початку квітня, коли пост буде затребуваний. Двостулкові молюски не є традиційним продуктом для китайського Нового року, по-цьому на відміну від інших морепродуктів, двостулкові молюски не збільшуватимуть свою присутність на ринку в Китаї.

Світова торгівля мідіями була стабільною в перші дев'ять місяців 2019 року в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року. У міжнародну торгівлю надійшло близько 237 000 тон, що відповідає цим показником в 2018 році. Основними країнами-імпортерами були Франція, Нідерланди і США. Що стосується експорту, то на ринку домінує Чилі: за перші дев'ять місяців 2019 року було експортовано 67 000 тонн, стільки ж, скільки в 2018 році. Європейський союз є одним з основних рин- ків для живих мідій, але імпорт за перші дев'ять місяців 2019 року дещо знизився. За цей період Європейський Союз им- портував близько 108 000 тонн в порівнянні зі 110 000 тон і 115 000 тонн на той же період 2018 і 2017 року відповідно. Цей вид торгівлі є в основному торгівлею всередині Європейського Союзу, при цьому Франція є основним імпортером, а Ис- панія і Нідерланди - ключовими постачальниками [14-16].

Очікується, що мідії збільшать свою присутність на нових ринках, таких як Російська Федерація і Сполучені Штати Амери- ки. Ціни, ймовірно, будуть рости відповідно до додаткового попиту. Австралія розширює свою індустрію культивува- ня блакитних мідій з метою продажу в ЄС і США в періоди року, коли виробництво там низька, використовуючи різницю клімату в юж- ном півкулі. Чилійський експорт мідій був стабільним і становив 44 000 тон протягом перших шести місяців року по срав- рівняно з

тим же періодом минулого року. Їх присутність на іспанському ринку знижується, хоча Іспанія як і раніше є ос -новних клієнтом для чилійського експорту заморожених мідій. Цей продукт в основному використовується в якості сировини для ви- панської консервної промисловості. Іспанська імпорт мідій знизився в 2019 році, ймовірно, у зв'язку з хорошим внутрішнім виробництвом. У перші шість місяців року було імпортовано тільки 9 000 тон в порівнянні з 13 000 тон і 10 000 тонн в аналогічному періоді 2017 і 2018 років, відповідно. Франція повідомила про стабільне імпорті протягом 2019 року на рівні 31 000 тон, причому основними постачальниками були Іспанія та Нідерланди [16].

Франція є другим за величиною виробником мідій в Європі відразу після Іспанії. Мідії Бушо місцевого виробництва коштують дорожче, але в періоди низького виробництва мідій на внутрішньому ринку мідії з Іспанії та Нідерландів також виходять на ринок. Протягом декількох років стало можливим купувати мідії в Інтернеті безпосередньо від виробника і відправляти додому покупцеві. Ціна цього продукту приблизно на 50 відсотків вище звичайної оптової ціни, але доставка додому робить цей вид торгівлі більш привабливим для споживача (табл.. 3.3)

Французький імпорт був приблизно стабільним і склав 31 000 тонн на першій половині 2018 року по порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Збір голландської донної мідії почався на початку серпня, на місяць пізніше, ніж зазвичай, через повільне весняного зростання. Тому голландські мідії менше в цьому році, але вміст м'яса, як повідомляється, гарне, а ціни високі [16].

Італійський імпорт мідій різко скоротився в цьому році. Попит на імпорتنі мідії був нижче, тому що внутрішнє производ- ство було дуже хорошим після несприятливого 2017 року, коли посуха і високі температури води створили негативну середу для виробництва мідій. Нова Зеландія пережила важкий рік для виробництва мідій.

Таблиця 3.3 – Десять найбільших експортерів та імпортерів риби та рибопродукції світу

Страна	В денежном выражении млн. долл. США	Доля, %	В денежном выражении, млн. долл. США	Доля, %	СТР- %
1	2	3	4	5	6
Экспортёры					
Китай	8968	10,4	29 131	14,1	8,4
Норвегия	5503	6,4	10 770	7,6	6,9
Вьетнам	3372	3,9	7320	5,1	8,1
Таиланд	5267	6,1	5893	4,1	1,1
Соединённые Штаты Америки	4143	4,8	5812	4,1	3,4
Индия	1763	2,0	5546	3,9	12,1
Чили	3557	4,1	5143	3,6	3,8
Канада	3660	4,2	5004	3,5	3,2
Дания	3987	4,6	4696	3,3	1,7
Швеция	1551	1,8	4418	3,1	11,1
Основные десять, всего	41 771	48,4	74 734	52,4	6,0
Остальной мир, всего	44 523	51,6	67 796	47,6	4,3
Весь мир	86 293	100,0	142 530	100,0	5,1
Импортёры					
Соединённые Штаты Америки	14 058	15,5	20 547	15,1	3,9

Продовження табл. 3.3

1	2	3	4	5	6
Японія	13 971	15,4	13 878	10,2	-0,1
Китай	4126	4,5	8783	6,5	7,9
Іспанія	6359	7,0	7108	5,2	1,1
Франція	5069	5,6	6177	4,6	2,0
Німеччина	4717	5,2	6153	4,5	2,7
Італія	3739	4,1	5601	4,1	4,1
Швеція	2028	2,2	5187	3,8	9,8
Республіка Корея	2753	3,0	4604	3,4	5,3
Сполучене Королівство	3714	4,1	4210	3,1	1,3
Основні десять, всього	60 533	66,6	82 250	60,7	3,1
Остальний світ, всього	30 338	33,4	52 787	39,3	5,7
Весь світ	90 871	100,0	135 037	100,0	4,0

*СТР – середньорічні темпи зростання, 2006-2016 роки, %.

Попередження про збір молюсків б-чи поширені на деякі частини країни після поширення токсичних водоростей.

Цвітіння водоростей на три місяці зупинило одну з найбільших галузей промисловості Marlborough Sounds і тимчасово за- крило більше 100 мідійних ферм. Незвичайним аспектом цього отруйного цвітіння водоростей було те, що це сталося в зім- ня місяці [16].

В останні 40 років чільною тенденцією розвитку світової торгівлі рибою і рибопродукцією стали випереджаючі темпи зростання експорту товарів з країн щодо розвинених. У період з 1976 по 2000 рік обсяги риби, що поставляється на між- родного ринки розвиваються, щорічно збільшувалися в середньому

на 9,9 відсотка, а розвиненими - на 7,4 відсотка. Пізніше, особливо на тлі фінансової кризи 2008-2009 років, темпи зростання по обох групах країн сповільнилися. У 2016 і, з- гласно попередніми цифрам 2017 роках експорт з країн, що розвиваються склав близько 54 відсотків загального обсягу екскравців поставок риби та рибопродукції в вартісному вираженні і близько 59 відсотків в натуральному (в еквіваленті живої ваги) [16].

4 СПОЖИВАННЯ РИБИ ТА РИБНОЇПРОДУКЦІЇ КРАЇНАМИ СВІТУ. ЕКСПОРТ ТА ІМПОРТ РИБИ ТА РИБОПРОДУКТІВ

Інформація про споживання рибних продукцій в країнах є одним з ключових факторів у торгівлі. За результатами досліджень, середземноморські країни вживають 7.5млн. тонн рибної продукції щороку. Ці країни виробляють лише 37% споживаної рибної продукції, що сприяє розвитку експорту в країнах Азії. [17-18].

Експорт риби і рибопродукції

За статистичними даними «Trade statistics for international business development» за 4-річний період вартість експорту рибними продукціям значно зросла. У таблиці 4.1 видно, що за цей період частка вартості експорту патраної риби збільшилася на 8% з 23,1млн. (дол.США) і 25,1 млн. (дол.США) в 2014 і 2018рр. (рис. 4.1-4.2).

Таблиця 4.1 – Експорт патраної рибними продуктами країнами світу

Страна	Сумма (долл.США)	Количество (тоннах)	Доля мировом рынке как страна-импортер (%)
Китай	4,554,887	2,313,489	17.6
Япония	3,406,765	643,974	13.2
Таиланд	2,150,247	1,291,648	8.3
Южная Корея	1,408,814	686,048	5.4
Вьетнам	1,002,163	нет данных	3.9
Россия	776,406	301,731	3
Украина	351,519	290,560	1.4

За даними : Trade statistics for international business development

Що стосується рибного філе, стейка і фаршу, вартість експорту зросла на більш ніж 10% за 4-річний період, але в 2015 р. спостерігається спад ринку.

За даними Продовольчої і сільськогосподарської Організації ООН, головною причиною скорочення стало зміцнення долара США по відношенню до ряду валют, особливо таких основних експортерів морепродуктів, як Європейський Союз (організація-член) (ЄС), Норвегія і Китай. Такий же спад спостерігався з копченої та в'яленої рибою, але економічна ситуація не вплинула тільки на потрошену рибу [19].

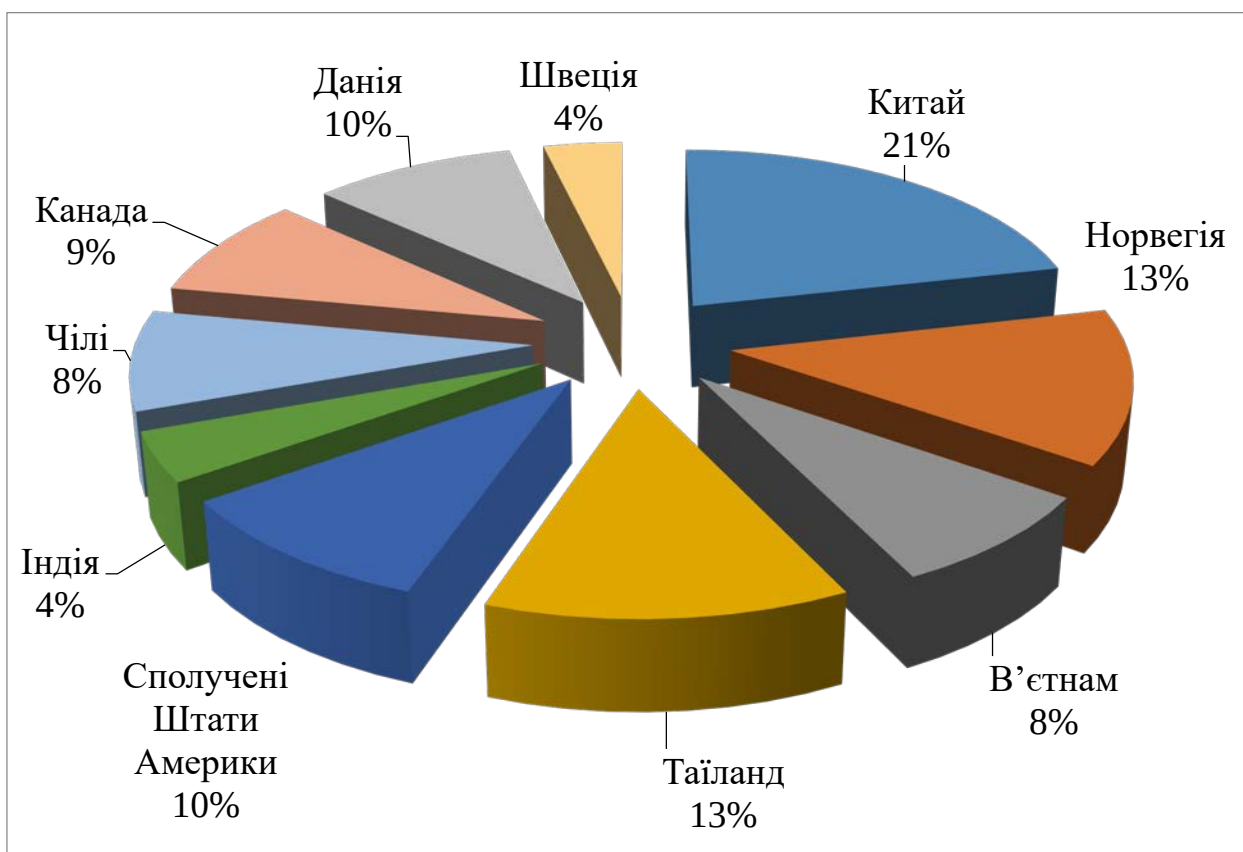

Рисунок 4.1 - Найбільші експортери риби та риби продукції світу

Вартість експорту копченої риби збільшилася за період 2016-2018гг. на 10% і в порівнянні з 2014р. всього на 5.7% через світову економічну нестабільність.

Імпорт риби і рибо продукції

Економічна нестабільність 2015 року вплинула на вартість імпорту рибних продуктів. На відміну від показників експорту, вартість світового імпорту потрошеної риби знизилася більше всіх (на 10.1%, 20,7млн. Дол. США), тим часом, рибне філе, стейк і фарш (8.3%, 21,5 млн (дол. США) і копчена, в'ялена риба (9.97%, 5,4 млн дол. США). (рис. 4.2)

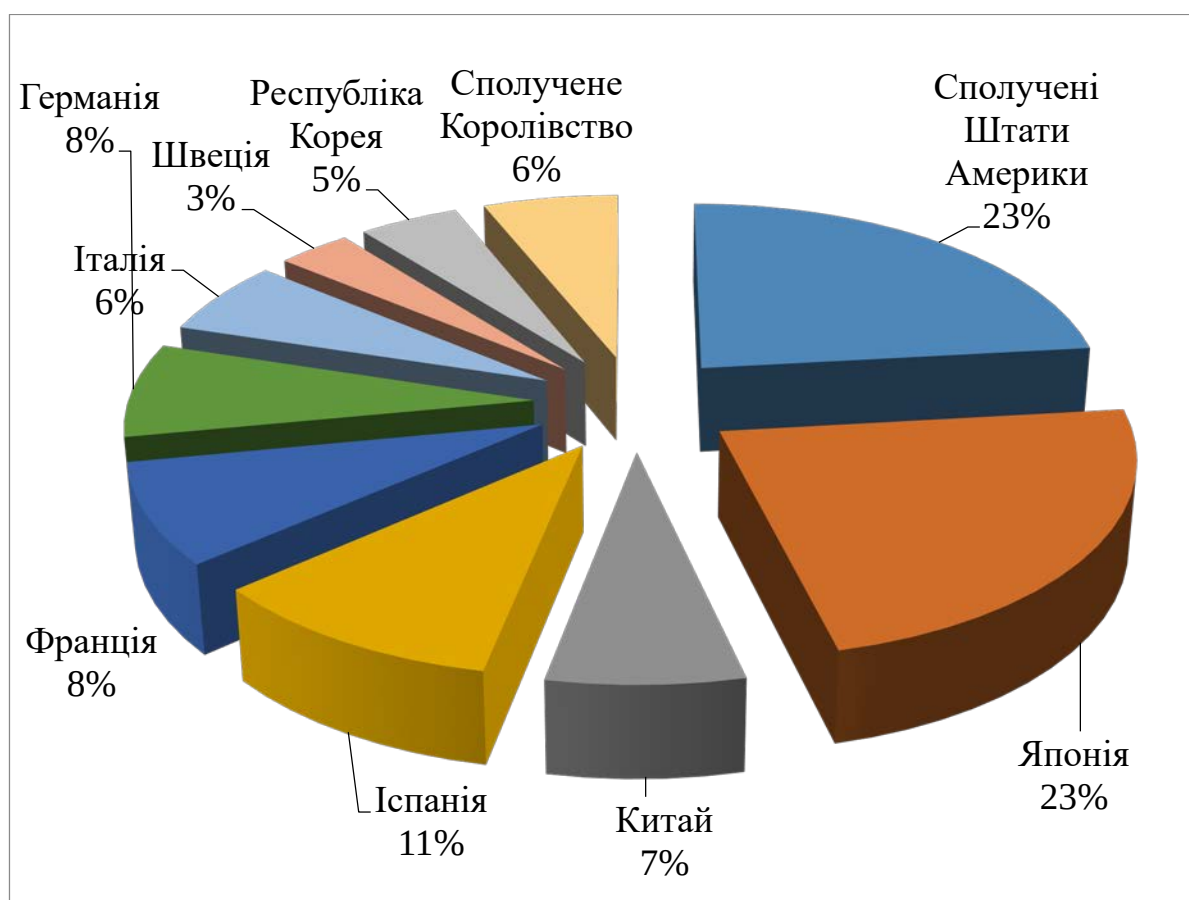

Рисунок 4.2 - Найбільші імпортери риби та рибо продукції світу

Структура імпорту риби та рибопродуктів країнами Світу у 2019 році приведена на рисунку 4.3,

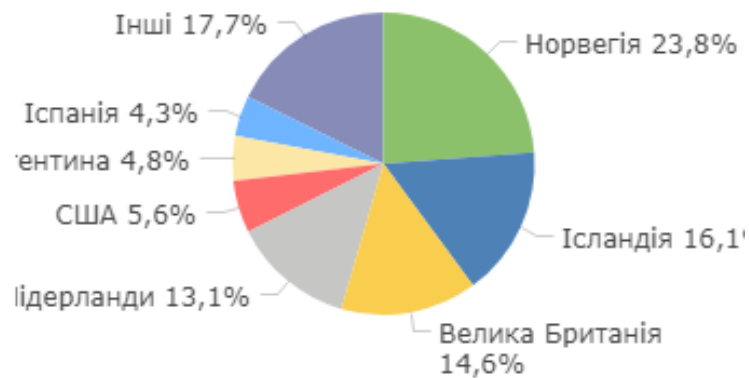

Рисунок 4.3 – Структура імпорту риби та рибних продуктів країнами світу у 2019 році

Структура імпорту риби та рибних продуктів країнами Світу за 2020 рік на рисунку 4.4

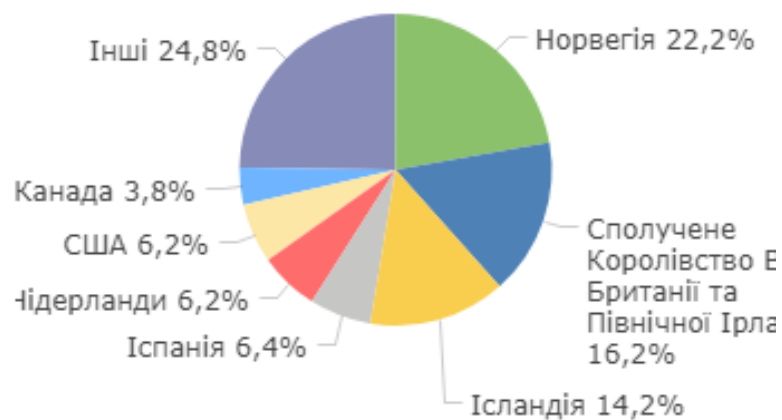

Рисунок 4.4 – Структура імпорту риби та рибних продуктів країнами світу у 2020 році

За період 2015-2018 рр. вартість світового імпорту значно зросла з відсотковою часткою на потрошену рибу (20%), рибне філе, стейк і фарш (17%), копчену і в'ялену рибу (16%).

Патрана риба

У таблиці 4.1 вказані сума (дол.США) і кількість (тоннах) імпорту потрошеної риби в світовому ринку по країнах. На першому місці як країна-імпортер варто Китай (4,6млн. Дол.США, 2,3млн. Тонн), що становить майже п'яту частину світового ринку (17.6%). За ним слідує такі країни, як Японія (3,406,765 дол.США, 643,974 тонн), Таїланд (2,2млн. Дол.США, 1,3млн. Тонн), Південна Корея (1,5 млн. Дол.США, 686тис. Тонн) , В'єтнам (1млн. дол.США), Росія (776тис. дол.США, 301,731тонн) і Україна (351тис. дол.США, 290тис. тонн). [17-19].

Рибне філе. Рибний стейк. рибний фарш

Таблиця 4.2 ілюструє суму і кількість імпортованих рибних продуктів таких, як рибне філе, рибний стейк і рибний фарш по країнам. США (6,7млн. Дол.США, 806тис. Тонн), Японія (3,4млн. Дол.США, 541тис. тонн), Німеччина (1,7 млн. Дол.США, 366тис. тонн) є світовими лідерами в імпорті даної продукції з відсотковою часткою 25.8%, 12.9% і 6.6% відповідно.

Таблиця 4.2 – Розподіл імпортованих рибних продуктів (рибне філе, рибний стейк і рибний фарш) за країнами світу

Страна	Сумма (долл.США)	Количество (тоннах)	Доля мировом рынке как страна- импортер (%)
США	6,696,147	806,015	25.8
Япония	3,355,057	541,035	12.9
Германия	1,728,223	366,580	6.6
Франция	1,646,465	262,834	6.3
Соединенное Королевство	1,081,869	177,127	4.2
Китай	440,682	155,800	1.7
Россия	228,671	70,134	0.9

За даними : Trade statistics for international business development

Крім цього, такі країни, як Китай і Росія, які займають значне місце на світовому ринку імпорту (1.7% і 0.9%), є потенційними імпортерами для узбецької рибної продукції. [17-20].

Копчена риба. В'ялена риба

Копчена і в'ялена риба знаменита в таких країнах, як Німеччина (1,01млн. Дол.США, 73тис. Тонн), Італія (567,6тис. Дол.США, 47тис. Тонн), Китай (Гонконг) (541тис. Дол.США , 30,184 тонн), Португалія (448,9тис. дол.США, 61,8тис. тонн), Швеція (361,2тис. дол.США, 46,2тис. тонн). А також країни - Росія (163,2тис. Дол.США, 23,6тис. Тонн) і Китай (73,6тис. Дол.США, 24,2тис. Тонн) потенційні для експорту узбецької копченої та в'яленої риби (табл. 4.3).

Таблиця 4.3 – Розподіл імпортованих рибних продуктів (копчена і в'ялена риба) за країнами світу

Країна	Сума (долл.США)	Кількість (тоннах)	Частка на світовому ринці как країна- імпортер (%)
Германія	1,010,959	73,145	15.8
Італія	567,595	47,132	8.8
Китай (Гонконг)	541,325	30,184	8.4
Португалія	448,888	61,812	7
Швеція	361,163	46,231	5.6
Росія	163,195	23,594	2.5
Китай	73,625	24,152	1.1

За даними : Trade statistics for international business development

Середні тарифи на імпорт. Рибне філе, стейк і фарш

Одним з ключових перешкод експорту є мита. У таблиці 4.4 вказані мита лідерів - імпортерів на рибне філе, стейк і фарш. Де 3.1% є середнім відсотковим тарифом і пропонується такими країнами, як Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія, Іспанія, Швеція і Польща. Однак, в Канаді не існує мита на рибне філе, стейк і фарш. [20-22].

Таблиця 4.4 – Розподіл мита лідерів - імпортерів на рибне філе, стейк і фарш.

Країни	Тарифи %
США	0.1
Японія	3.5
Германія	3.1
Франція	3.1
Об'єднане Королівство	3.1
Іспанія	3.1
Італія	3.1
Швеція	3.1
Польща	3.1
Канада	0

За даними : Trade statistics for international business development

Патрана риба

Таблиця 4.5 ілюструє митні тарифи топ 10 світових лідерів на потрошену рибу, де найвищий тариф - тарифи В'єтнаму. Тим часом, США залишається з найнижчим тарифом з 0.1%.

Таблиця 4.5 – Розподіл мита лідерів - імпортерів на патрану рибу.

Країни	Тарифи %
Китай	8.6
Японія	3.5
Таїланд	0.9
Південна Корея	7.7
В'єтнам	13.1
Іспанія	2.9
Росія	3.4
США	0.1
Португалія	2.9
Нігерія	9.4

За даними : Trade statistics for international business development

Таблиця 4.6 – Розподіл мита лідерів - імпортерів на копчену і в'ялену рибу.

Страны	Тарифы %
Германія	4
Італія	4
Китай	0
Португалія	4
Швеція	4
Франція	4
Іспанія	4
США	0.4
Бразилія	8.1
Японія	8.2

За даними : Trade statistics for international business development

Копчена і в'ялена риба

Мита топ 10 світових лідерів на копчену і в'ялену рибу в середньому становить 4% (Німеччина, Італія, Португалія, Швеція, Франція, Іспанія). Однак, в таких країнах, як Бразилія та Японія два рази більше середнього (8.1% і 8.2%) (табл. 4.6) [20-22].

За останні 30 років стан рибних ринків і споживання рибної продукції значно змінилися. Поперше, рибна продукція фактично перестала бути біржовим товаром. По-друге, за три останні десятиліття значно збільшилася в масштабах аквакультура, на неї припадає близько чверті всього видобутку водних біоресурсів у світі. Продаж риби і морепродуктів у світі стабільно зростає.

5 ЗАХОДИ З РЕГУЛЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ РИБИ ТА МОРЕПРОДУКТІВ

Тарифне регулювання: Одним з найбільш поширених інструментів торговельної політики є тарифи, здатні виявляти потужний вплив на світові торговельні потоки.

Основне призначення тарифів - формування доходів і захист національних виробників. Як правило, тарифи на переробку та продукцію вище, ніж на сировину. Прийнятий Світовою організацією торгівлі (СОТ) принцип найбільшого сприятливого ставлення в торгівлі, як правило, не допускає проявів членами СОТ дискримінації щодо торговельних партнерів. Крім того, тарифи можуть знижуватися і скасовуватися в рамках угод про вільну торгівлю, а також з метою сприяння доступу країн, що розвиваються до ринків - в останньому випадку можливе застосування преференційних тарифних режимів, наприклад, Узагальненою системи преференцій. У розвинених країнах, де без імпорتنих закупівель неможливо забезпечити належний рівень внутрішнього споживання, тарифи на рибу відносно низькі, хоча мають місце і виключення (наприклад, щодо окремих на них видів або продуктів глибокої переробки). Таким чином, розвинені країни можуть розширювати експорт за рахунок поставок в інші розвинуті країни (в 2016 році на такі поставки довелося 78% експорту риби та рибопродукції з розвинених країн), а раз-вива можуть нарощувати обсяги експорту за рахунок здійснення поставок в розвинені країни без сплати заборонних мит. Відносно ряду продукції, наприклад, консервованого тунця, застосовуються тарифні квоти, позволяючі щорічно ввозити певну кількість продукту зі сплатою тарифу за зниженою ставкою [21-23].

В останні 25 років масштабне скорочення імпорتنих тарифів було основним драйвером розвитку міжнародної торгівлі. З іншого боку, багато країн все ще зберігають високі ставки тарифів на рибу і рибопродукцію,

подібні заходи фіскального і протекціоністського характеру можуть привести до скорочення обсягів міжрегіональної торгівлі.

Завдяки регіональні і двосторонні торговельних угод, високі тарифи неминує будуть знижуватися і в країнах, що розвиваються, виняток становитимуть хіба що найменш розвинені з них. Регіональні торговельні угоди - це взаємні торговельні угоди, що встановлюють режим найбільшого сприяння в торгівлі між двома або більшою кількістю торгових партнерів, які представляють певний географічний регіон. Протягом декількох десятиліть вони були важливим фактором розвитку торгівлі. Під дію регіональних торгових угод підпадає значна частка світової торгівлі, в тому числі торгівлі рибою і рибопродукції [21-23].

Завдяки укладенню регіональних торгових угод, починаючи з 1990-х років, торгівля рибою знайшла в значній мірі регіональний характер, торговельні потоки, спрямовані всередину регіонів, росли швидше, ніж спрямовані назовні.

У регіонах, що розвиваються ще одним важливим фактором, що стоїть за регіоналізацією, слід вважати зростання доходів і пов'язане з ним розширення споживання риби. Зі зміцненням попиту в сусідніх країнах експортні поставки, раніше прямували на розвиваю щієся ринки, переадресовуються регіональним партнерам.

Вихід країн-експортерів на міжнародні ринки обумовлений рядом факторів. У ряді країн проблеми структурного характеру можуть позначитися на якості рибопродукції, що утруднить їх реалізацію або призведе до зростання втрат [21-23].

Нетарифне регулювання: Крім того, бар'єрами можуть бути заходи нетарифного регулювання, наприклад, вимоги забезпечити відповідність тим чи іншим стандартам, санітарні та фітосанітарні заходи, процедури ліцензування ввезення, правила щодо визначення походження та оцінки відповідності, а також процедури митної класифікації, встановлення ціни і очищення, включаючи довгі або дублюючі процедури сертифікації та митні

збори. Очікується що в ближай- шем часу повноцінно запрацює вступило в силу в 2017 році Угода СОТ про спрощення процедур торгівлі, покликане полегшити переміщення товарів через кордони [24], їх митне очищення і випуск, за рахунок чого негативний вплив на торгов- лю буде обмежено. Угода СОТ про технічні бар'єри в торгівлі (Угода ТБТ) покликане забезпечити недискрімі- национ характер технічних правил і добровільних стандартів, зокрема, вимог щодо якості, пакування та маркування, щоб вони не створювали необґрунтованих перешкод у торгівлі; при тому угодою визнається їх місце в плані охорони здоров'я людей і навколишнього середовища. Найбільшою мірою наслідків перешкоджає торгівлі застосування правил і стан- тов схильні до країни, що розвиваються, здатність яких забезпечити відповідність вимогам, що пред'являються обмежена зважаючи на високі витрати і відносно низького потенціалу в частині інфраструктури, технологій і досвіду. В цьому плані торгівлю рибою і рибопродукції в найбільшою мірою зачіпають правила і стандарти, пов'язані з природоохоронними аспектами виробничого процесу - їх безліч, і вони дуже різні. За відсутності належного балансу між справедливим доступом до ринків і стурбованістю в частині охорони навколишнього середовища ця область цілком може стати потенційним джерелом торгових конфліктів. В цілому ж чим більше буде стандартів на різних ринках, тим вище буде ймовірність виникнення конфліктів. Виходячи з цього, Угода ТБТ покликане сприяти спільній розробці міжнародних стандартів і систем оцінки відповідності [21-25].

Сертифікація і стандарти: На тлі великої кількості торгових заходів, які мають законні цілі, на практиці деякі подоб- ні заходи - стандарти приватного сектора, вимоги в частині простежуваності, підвищені тарифи на товари з більшою добавкою ленной вартістю, вимоги в області сертифікації - можуть стати причиною виникнення перешкод технічного або фінансового характеру, що обмежують доступ до ринків. Результати дослідження, нещодавно проведеного Конференцією Організації Об'єднаних Націй з

торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), свідчать, що кількість вимог технічного характеру, що пред'являються до рибопродукції, в 2,5 рази пере- сходить кількість аналогічних вимог, що застосовуються до продукції обробної промисловості. Країни, що розвиваються, які постачають на світовий ринок більшу частину риби та рибопродукції, стикаються з труднощами, обумовлен- ними відсутністю (як в приватному, так і в державному секторі) потенціалу, необхідного для виконання таких вимог, для аналізу можливих заходів захисту і постановки на міжнародних форумах питання про введення таких заходів. Крім того, риба - швидкопсувний товар, тому затягування бюрократичних процедур може привести до його псування [26].

Спочатку мета сертифікації стійкості полягала в ринковому стимулюванні виробників до переходу на стійкі технології рибальства і аквакультури, що давало перевагу в частині доступу до ринків і, в ряді випадків, дозволяло реалізо- вувати продукцію по преміальним цінам. Перша подібна схема була впроваджена в 1999 році. З тих пір з'явилося безліч доб- ровольних схем сертифікації з використанням екомаркування, що стало відображенням стурбованості споживачів, найбільших виробників і роздрібної торгівлі питаннями стійкості і охорони навколишнього середовища.

Спочатку подібні схеми створювалися на основі узгоджених на міжнародному рівні норм управління рибальством і аква-культурою, однак пізніше в рамках схем були розроблені відрізняються один від одного стандарти і методики оцінки. В результаті країни-члени звернулися до ФАО з пропозицією розробити відповідні рекомендації щодо застосування схем сертифіка- ції. Розроблені ФАО в період з 2005 по 2011 рік Керівництво по Екомаркуванню риби і рибної продукції морського промисло ленного рибальства і промислу у внутрішніх водоймах та Технічне керівництво по сертифікації продукції аквакультури тісно прив'язані до положень Кодексу ведення відповідального рибальства [27].

У 2015 році було сертифіковано близько 14 відсотків загального обсягу виробленої в світі риби, причому 80 відсотків цієї до- чи довелося на виловлену дику рибу, а 20 відсотків - на продукцію аквакультури.

Як власників схем сертифікації можуть виступати організації як державного, так і приватного сектора. Власниками здебільшого таких схем є НУО. В останні роки з різних причин, в тому числі з огляду на заклопотаності відносно витрат, з'явилося ще більше регіональних, національних і субнаціональних схем. Як приклади можна упомянути реалізовану в Сполучених Штатах Америки Програму сертифікації сталого управління рибальством в штаті Аляска, Ісландську програму сертифікації сталого управління рибальством (ІРФМ) і японську програму екомаркування морської продукції [28-29].

Наявність великої кількості сертифікаційних схем розширює спектр доступних можливостей, але може посилити проблеми, пов'язані з тим, що багатьом експортерам рибної продукції, в першу чергу тим, хто імпортує товар з країн, що розвиваються, закупаючи його у підприємств маломасштабного рибальства, доводиться стикатися з численними процедурами забезпечення відповідності. Замість того, щоб чітко визначити шляхи і стимули, щоб забезпечити рішення сектором завдань по забезпеченню стійкості, в тому числі в плані екології, поява все більшої кількості схем сертифікації створює плутанину для виробників, ритейлерів і споживачів. Ступінь відповідності різних схем вимогам документів, узгоджених на між-народному рівні, далеко не однакова, тому багато імпортерів і оператори роздрібної торгівлі не в змозі оцінити критерії і переваги, пов'язані із застосуванням тієї чи іншої схеми, зрозуміти, якою мірою одні схеми еквівалентні іншим. На виробників може накладатися зобов'язання забезпечити відповідність конкретним схемам, розробленим ритейлерами або імпортерами, причому в деяких випадках клієнт може зажадати кілька сертифікатів за різними схемами, що веде до необґрунтованого зростання цін і дисбалансу в торгівлі.

Щоб зрівняти умови, ФАО підтримала розробку інструменту для порівняльної оцінки схеми сертифікації в рибному господарстві. Розробку глобального інструменту порівняльної оцінки за технічної підтримки ФАО здійснила Глобальна ініціатива щодо забезпечення сталого виробництва морепродуктів (ГССІ). Інструмент визначає вимоги, яким схеми сертифікації (призначені для застосування як в рибальстві, так і в аквакультурі) повинні відповідати, щоб довести, що вони засновані на принципах і вимогах, встановлених основними документами ФАО, що регулюють питання забезпечення стійкості в рибальстві і аквакультурі. Крім того, глобальний інструмент порівняльної оцінки визначає ряд показників, що дозволяють зацікавленим сторонам зрозуміти, в чому полягають відмінності між окремими схемами [30].

Станом на серпень 2017 року ГССІ провела оцінку трьох сертифікаційних схем екомаркування - РФМ, ІРФМ і схеми Морського Опікунської ради (МСК) - і однієї схеми сертифікації підприємств аквакультури - Best Aquaculture Practices Certification (підтвердження застосування передових методів аквакультури) [31].

Надалі планується провести оцінку і інших схем сертифікації, що застосовуються в обох секторах. При всьому вищесказаному, екомаркування і сертифікація на ринках риби і рибопродуктів стикаються з серйозними проблемами, пов'язаними, зокрема, із забезпеченням широкої участі (що перш за все відноситься до країн, що розвиваються, маломасштабному риболовству і дрібним виробникам), готовністю споживачів платити за сертифікований товар більшу ціну, балансом витрат і вигод для бажаючих отримати сертифікат, а також (останнім часом) розширенням критеріїв сертифікації з включенням в них соціальних стандартів, вимоги щодо яких недостатньо докладно обговорені в узгоджених на між-рідному рівні документах [32-33].

6 РОЗВИТОК СВІТОВОГО РИНКУ РИБИ ТА РИБОПРОДУКЦІЇ

Неефективність вітчизняної промисловості обумовлена низькою конкурентоспроможністю продукції, підприємств і всієї рибної галузі. Висока частка імпорту в структурі споживання, з одного боку, і існуюча в світі довгострокова тенденція до глобалізації ринків - з іншого, вказують на неминучість загострення конкуренції і необхідність виходу вітчизняних виробників на рівень міжнародних світових стандартів [34].

Сьогодні в сучасному глобалізованому світі - формування та підвищення конкурентоспроможності підприємств рибпромислового і рибопереробного сектора економіки виступає одним з основних завдань провідних «рибних» іноземних держав. В основі їхньої діяльності лежать інноваційні впливи, що базуються на застосуванні прогресивних технологій, нових методів організації виробництва, активному маркетингу і реалізації конкурентних переваг на внутрішньому і зовнішньому ринках. Треба відзначити, що деякі рибні компанії роблять спроби, і небезуспішні, виходу на досить складний європейський ринок рибної продукції. Тим часом, все ж в ХХІ столітті, в силу ряду політичних, економічних та інших причин останнього часу, наш рибний експорт по суті складається на 80-85% з сировини, а не переробленої та готової рибо продукції [35].

Світовий ринок продукції з водних біоресурсів експерти оцінюють в 153 млрд. доларів в 2017 р. Середній річний приріст склав 4% протягом п'яти років (2012-2017 рр.). При цьому основна частка цих обсягів пов'язана зі збільшенням виробництва продукції з доданою вартістю, а не з виловом або аквакультурою.

Фахівці прийшли до висновку про те, що найбільш жвава (з точки зору вартості) торгівля рибою та морепродуктами і раніше йде між Норвегією і Євросоюзом. Основну частку поставок займають лососеві і біла риба. На

другому місці - торговий потік з Канади (в основному лососі і ракоподібні), на третьому - китайський рибний експорт в США [34-40].

За відомостями аналітика, в 2013 р середня ціна на лосось в Норвегії становила близько 4,6 долара за кілограм, проте вона виросла до 6,91 долара до 2018 р. Тим часом збільшення виробництва креветки на світовому ринку призвело до падіння її вартості і зростання експорту з основних країн-виробників, особливо Індії та Еквадору. Це в цілому сприяло тому, що в світі стали продавати більше ракоподібних.

У зв'язку із зростанням попиту експерти прогнозують, що риба і морепродукти залишаться одним з основних компонентів світової торгівлі. При цьому їх переробка і реекспорт вже зараз є важливим джерелом збільшення торгових обсягів. Очікується, що все більш важливе місце займатиме аквакультура. В останні роки саме цей напрямок робило основний внесок в збільшення продажів дорогих ракоподібних і морських видів, а також дешевих видів білої риби, вироблених, головним чином, в Південно-Східній Азії [34-40].

Динаміка та шляхи поставок можуть змінитися в найближчі роки через вплив протекціонізму, невизначеності в нинішніх торгових відносинах між деякими країнами-партнерами (Brexit, торгова війна між США і Китаєм), розвитку виробництва на аквакультурі в різних частинах світу із застосуванням нових технологій, біологічних викликів, зокрема епізоотії.

Поставки риби і морепродуктів в Китай збільшаться через зростання споживання цієї продукції в цілому в зв'язку зі лютує в КНР епізоотією африканської чуми свиней, а також завдяки збільшенню доходів населення і зростання попиту на товари преміум-класу. У той же час японський імпорт ВБР продовжить скорочуватися в тому числі з-за ситуації, демографічної ситуації. Зменшаться і поставки на російський ринок - головною причиною стали введені урядом санкції. Втім, тренд може завжди змінитися разом з поліпшенням відносин з зовнішньоторговельними партнерами, зазначила експерт [34-40].

Аналітики компанії підкреслюють важливість ракоподібних і лососевих в майбутньому зростанні загальної вартості продажів водних біоресурсів. Експерти вказують, що в період між 2013 і 2017 рр. США, Євросоюз і Китай наростили імпорт ракоподібних, а Індія, Індонезія, В'єтнам, Мексика і Еквадор змогли створити більш ефективну систему поставок великих обсягів цієї продукції на світовий ринок. Крім того, Чилі подвоїло експорт лосося в Китай за останні чотири роки. Інші виробники червоної риби, в тому числі Норвегія, також наростили поставки на всі споживчі ринки.

Торгівля білою рибою - і спійманої в дикій природі, і вирощеної - досі посідає перше місце за обсягами. Один з важливих компонентів - реекспорт з Китаю переробленої білої риби, спійманої в російських водах.

У числі найважливіших змін в останні роки - скорочення на 33% поставок білої риби в США (в основному тилапії). Однак випали обсяги на американському ринку замінив в'єтнамський пангасіус [34-40].

У той же час завдяки перуанським рибалкам в останні роки збільшилися обсяги поставок на світовий ринок рибної муки і риб'ячого жиру. Одночасно з цим росла і їх вартість через збільшення попиту в таких великих країнах-виробниках, як Китай.

Тривалий спад на світовому рибному ринку можна очікувати навіть після того, як карантинні обмеження будуть пом'якшені або повністю зняті, до такого висновку прийшла Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО), повідомила прес-служба Всеукраїнської асоціації рибогосподарських підприємств, підприємців і експортерів (ВАРПЕ) [41].

За даними ФАО, в минулому році світове виробництво риби скоротилося приблизно на 1%, а через торгових конфліктів і їх наслідків знизився і обсяг продажів риби і морепродуктів. Пандемія коронавірусу повністю змінила оптимістичний прогноз на 2020 рік. Зниження світового попиту, зростання витрат бізнесу, зменшення запасів аквакультурного сировини, подорожчання логістики, нестача кадрів негативно позначається на результатах діяльності світової рибної промисловості [42]

Згідно з доповіддю ФАО «Продовольчий прогноз» (червень 2020 року), введені багатьма країнами світу обмеження щодо стримування поширення коронавірусної інфекції негативно позначилися на діяльності рибпромислових підприємств. Тривалий спад на світовому рибному ринку можна очікувати навіть після того, як карантинні обмеження будуть пом'якшені або повністю зняті. Велика частина «рибних» закупівель буде як і раніше відкладатися або скасовуватися [42].

Зміна купівельної поведінки в бік накопичення довгострокових запасів продуктів харчування привело до зростання попиту в ритейлі на консерви і заморожену продукцію. Так, в першому кварталі 2020 року збільшився світовий попит на консервованого, упакованого і переробленого тунця. Крім того, зафіксовано попит на готові морепродукти в супермаркетах (особливо на гребінець).

Через закриття ресторанів по всьому світу різко скоротився попит на рибу і морепродукти, особливо в свіжому вигляді. Найбільше постраждав сегмент преміальних морепродуктів - омари, свіжий лосось, головоногі (восьминоги, кальмари та ін.) й двостулкові (мідії, устриці, гребінці та ін.) Молюски. У довгостроковій перспективі багато невеликих аквакультурного господарства ЄС, Азії і США не відновлять роботу до 2021 року, а деякі з них будуть не здатні пережити важкі економічні наслідки пандемії [41-45].

За даними ФАО, у всьому світі ферми з вирощування двостулкових молюсків знижують обсяги виробництва. Очікується, що пропозиція буде далеко нижче норми. Значно пандемія вплинула і на глобальний ринок лосося - прогнозується падіння світового попиту як мінімум на 15%. Зокрема, сильно впала роздрібна торгівля свіжим лососем і фореллю. У секторі дикого лосося бізнес вирішує проблеми потенційного сезонного дефіциту робочої сили [41-45].

Зниження попиту, нестача робочої сили та інші бізнес-проблеми будуть продовжувати впливати на зменшення обсягів аквакультури у всьому світі [41-45].

У Китаї (найбільший в світі виробник тилапии) заходи щодо стримування пандемії призвели до зниження обсягів виробництва тилапії і нестачі кормів. У Бразилії, де розширюється сектор тилапии, представники промисловості звернулися до уряду з проханням призупинити нарахування ряду податків на виробників і надати фермерам доступ до кредитів. У В'єтнамі, де переважна більшість країн світу закуповує пангасіус, фермери зменшують обсяг його виробництва, а ціни ледве досягають мінімальної рентабельності, основні ринки ослаблені. У Перу - провідному світовому виробнику рибного борошна і риб'ячого жиру - Уряд запровадив ряд заходів, які прямим чином впливають на ринок анчоусів, включаючи обмеження на вхід суден в порти, політику фізичного дистанціювання для членів екіпажів та директива заборонити посадку людей старше 60 років. Це призведе до зниження виробництва рибного борошна і риб'ячого жиру в 2020 році [41-45].

По всьому світу рибпромисловці звертаються до держрегулятора за фінансовою допомогою і гнучкістю в плані коригування обсягів квот на вилов, акцентуючи уваги на необхідність довгострокового планування змін на ринку.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження стану світового ринку риби та рибопродуктів, їх торговельних потоків, перспектив розвитку можна зробити наступні висновки:

1. Вилов світових рибних ресурсів, за останні 10-20 років, став практично стабільним, і весь приріст видобутку водних біологічних ресурсів визначає продукція аквакультури. Запаси багатьох традиційних об'єктів світового рибальства підірвані промислом. А необхідність нарощування виробництва рибопродукції існує: вона обумовлена зростаючими потребами людства в білкової їжі. У зв'язку з цим подальше збільшення обсягів рибопродукції можливе або за допомогою залучення в активний промисел об'єктів, які нині є незатребувані, або за рахунок штучного вирощування гідробіонтів.
2. У період з 1950 по 2018 рр. найбільші обсяги вилову припали на десять видів: перуанський анчоус (*Engraulis ringens*), минтай (*Theragra chalcogramma*), атлантична оселедець (*Clupea harengus*), атлантична тріска (*Gadus morhua*), японська скумбрія (*Scomber japonicus*), перуанська ставрида (*Trachurus murphy*), далекосхідна сардина-івасі (*Sardinops melanostictus*), смугастий тунець (*Katsuwonus pelamis*), перуанська сардина-івасі (*Sardinops sagax*) і мойва (*Mallotus villosus*).
3. Сьогодні риба і рибопродукція стали одним з найважливіших предметів світової торгівлі, в якій бере участь більшість країн. У 2018 році частка виробленої в світі риби (харчової і нехарчової), в різних формах потрапила на міжнародні товарні ринки, склала близько 35 %.
4. Торгівля рибою і рибопродукції в цілому слідувала загальної тенденції: в 2009 році, після кризи 2008 року, спостерігався спад, в 2010-2011 роках - зріст, в 2012-2014 роках - помірне зростання. У 2015 році торгівля рибою та рибопродукції скоротилася в порівнянні з 2014

роком на 10 %. Причинами стали ослаблення багатьох ключових ринків, що розвиваються, зниження цін на ряд важливих видів і, найголовніше, що мало місце в 2015 році значне зміцнення долара США до основних валют, позначилося на відносному обсязі торгівлі в цих валютах в грошовому вираженні. У 2016 році обсяг торгівлі був на 7 % більше, ніж роком раніше. У 2017 році, на тлі деякого прискорення економічного росту, попит став більш міцним, ціни підросли, і обсяг світового експорту риби, збільшившись ще на 7 %, досяг пікового значення - 152 млрд дол. США.

5. Частка продукції, що поставляється на експорт харчової риби та рибопродукції росла: з 11 відсотків в 1976 році вона в 2018 році збільшилася до 27 відсотків. Загальний обсяг світового експорту риби та рибопродукції в 2018 році склав 60 млн тонн (в еквіваленті живої ваги) - це на 245 відсотка більше, ніж у 1976 році. Обсяг експорту харчової риби за цей час збільшився на 514 відсотків.
6. Економічна нестабільність 2015 року вплинула на вартість імпорту рибних продуктів. У число великих імпортерів риби і морепродуктів входять США, Японія, інші розвинені країни. За період 2015-2018 рр. вартість світового імпорту значно зросла з відсотковою часткою на патрану рибу (20%), рибне філе, стейк і фарш (17%), копчену і в'ялену рибу (16%).
7. 78 % риби та рибопродукції є предметом конкурентної боротьби на світових ринках, тобто динаміка попиту та пропозиції багатьох видів носить глобальний характер. Виробники об'єднуються, все частіше їх діяльність охоплює кілька країн.
8. До заходів з регулювання глобального ринку риби та морепродуктів відносяться: тарифне регулювання, нетарифне регулювання, Сертифікація і стандарти.
9. За даними ФАО, в 2019 році світове виробництво риби скоротилося приблизно на 1%, а через торговельні конфлікти і їх наслідки знизився

і обсяг продажів риби і морепродуктів. Пандемія коронавірусу повністю змінила оптимістичний прогноз на 2020 рік. Зниження світового попиту, зростання витрат бізнесу, зменшення запасів аквакультурної сировини, подорожчання логістики, нестача кадрів негативно позначається на результатах діяльності світової рибної промисловості

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Аналіз ринку риби і морепродуктів України [Електронний ресурс]
Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-ryby-v-ukraine-2018-god>
2. Аналитический обзор мировой торговли на рынке рыбных
продукций.
3. Продовольственная и сельскохозяйственная организация
Объединенных Наций Viale delle Terme di Caracalla 00153 Rome,
Italy, 2018. с. 33
4. ФАО Состояние мирового рыболовства и аквакультуры, 2018.
Рим. 209 с.
5. Електронний ресурс Режим доступу: <https://fishnews.ru>
6. ФАО Состояние мирового рыболовства и аквакультуры, 2019.
Рим. 335 с.
7. Обзор мирового рынка рыбы. 2020. ООО «Энергия Экспорта». 180
с.
8. Електронний ресурс Режим доступу: Tveteres et al., 2012
9. Електронний ресурс Режим доступу: WTO 2017
10. Електронний ресурс Режим доступу: World Bank, 2018
11. Електронний ресурс Режим доступу: Bjorndal, Child and Lem, 2014
12. Електронний ресурс Режим доступу:
<http://epauzb.uz/post/analiticheskiy-obzor-mirovoy-torgovli-na-rynke-rybnyh-produkciy?lang=ru>
13. SOFI: FT / XVI / 2017/2 3 [Електронний ресурс] Режим доступу:
<http://docplayer.ru/77598012-Komitet-po-rybному-hozyaystvu.html>
14. Аграрні новини та оперативна статистика [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://agroua.net>

15. **Электронный ресурс** Режим доступа:
<https://www.fishnet.ru/pricelist/russia/>
16. **Обзор мирового рынка морепродуктов.** 2020. ООО «Энергия Экспорта». 130 с.
17. **Аналіз ринку риби і морепродуктів України 2017 р.** Електронний ресурс Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-zamorozhennoy-ryby-i-moreproduktov-ukrainy-2016-god>
18. **Аналіз ринку риби і морепродуктів України 2018 р.** Електронний ресурс Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-ryby-v-ukraine-2018-god>
19. **Аналіз ринку риби і морепродуктів України 2017-І півріччя 2020 р.** Електронний ресурс Режим доступу: <https://pro-consulting.ua/ua/issledovanie-rynka/analiz-rynka-ryby-i-moreproduktov-ukrainy-2017-1-pol-2020-goda>
20. **Аналитический обзор мировой торговли на рынке рыбных продукции** Електронний ресурс Режим доступу: <http://epauzb.uz/post/analiticheskiy-obzor-mirovoy-torgovli-na-rynke-rybnyh-produkciy?lang=ru>
21. **Техническое регулирование – путь к оздоровлению рыбного рынка** Електронний ресурс Режим доступу: <https://fishnews.ru/rubric/vto-i-ryba/5181>
22. **WTO (World Trade Organization). World Trade Statistical Review 2017.** Geneva, Switzerland. 2017.– 125 с.
23. **Ye, Y., Barange, M., Beveridge, M., Garibaldi, L., Gutierrez, N., Anganuzzi, A. & Taconet, M. 2017. FAO's statistic data and sustainability of fisheries and aquaculture: comments on Pauly and Zeller (2017). Marine Policy, 81: 401–405.**

- 24.ПРОТОКОЛ** про внесення змін до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі Електронний ресурс Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_053#Text
- 25.УГОДА** про технічні бар'єри в торгівлі Електронний ресурс Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_008#Text
- 26.Конференція** Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) Електронний ресурс Режим доступу: <https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2608-unctd>
- 27.ФАО**, 1995 Електронний ресурс Режим доступу: <http://www.fao.org/forest-resources-assessment/past-assessments/fra-1995/ru/>
- 28.Програму** сертифікації сталого управління рибальством в штаті Аляска
- 29.Ісландська програма** сертифікації сталого управління рибальством Електронний ресурс Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/MU11138?an=2>
- 30.Global Strategy**. 2015. Guidelines to Enhance Fisheries and Aquaculture Statistics through a Census Framework. Rome. 165 pp.
- 31.ФАО**. 2011. Руководство по экомаркировке рыбы и рыбопродуктов рыбного промысла во внутренних водах. Рим. 43 с.
- 32.Бабаян В.К.** Концептуальные основы рационального рыболовства // Актуальные вопросы рационального использования водных биологических ресурсов: материалы Первой научной школы молодых ученых и специалистов по рыбному хозяйству и экологии, посвященной 100-летию со дня рождения проф. П.А. Моисеева. Звенигород, 15-19 апреля 2013 г. - М.: Изд-во ВНИРО, 2013. - С. 78-85.
- 33.Международное сотрудничество** в области охраны окружающей среды, сохранения и рационального управления биологическими ресурсами в Северном Ледовитом океане. Материалы Междунар.

- науч. симпоз. (Москва, 4 сент. 2012 г., РСМД): рабочая тетр. / [А.Н. Вылегжанин (рук.) и др.]; [гл. ред. И.С. Иванов]; Российский совет по междунар. делам (РСМД). - М., 2012. - С. 41-44.
- 34.**Watson, R.A. & Tidd, A. Mapping nearly a century and a half of global marine fishing: 1869–2015. *Marine Policy*: 2018.– 93.– С. 171–177.
- 35.**Rojas, A. и Wadsworth, S. Обзор садковой аквакультуры: Латинская Америка и Карибский бассейн.//Региональные обзоры и всемирное обозрение. «Технический доклад ФАО по рыбному хозяйству». №. 498. Рим, ФАО. 2010.– С. 75-104
- 36.**Доклад возобновленной Конференции по обзору Соглашения об осуществлении положений Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года, которые касаются сохранения трансграничных рыбных запасов и запасов далеко мигрирующих рыб и управления ими, Нью-Йорк, 23–27 мая 2016 года.. Нью-Йорк, США. A/CONF. 2016.– 5.– 210 с.
- 37.**Динамика торговли рыбой и морепродуктами Электронный ресурс Режим доступа: <https://fishnews.ru/news/36412>
- 38.**Современное состояние и перспективы развития рынка рыбы и рыбных товаров Электронный ресурс Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-rynka-ryby-i-rybnyh-tovarov-v-rossii>
- 39.**Шекк П.В., Бургаз М.И., Сербов М.Г. Світове рибне господарство. Підручник.2020, Одеса, 296 с.
- 40.**ФАО, 2018 <http://www.fao.org/forest-resources-assessment/past-assessments/fra-2018/ru/>
- 41.**Мировую рыбную индустрию ожидает длительный кризис – ФАО Электронный ресурс Режим доступа: <https://portnews.ru/news/print/297606/>

- 42.** ФАО, 2019 Электронный ресурс Режим доступа:
<http://www.fao.org/forest-resources-assessment/past-assessments/fra-2019/ru/>
- 43.** Aquaculture development. 1. Good aquaculture feed manufacturing practice. FAO Technical Guidelines for Responsible Fisheries. No. 5, Suppl. 1. Rome, FAO. 2001. 47p.
- 44.** Aquaculture development. 3. Genetic resource management. FAO Technical Guidelines for Responsible Fisheries. No. 5, Suppl. 3. Rome, FAO. 2008. 125 p.
- 45.** Use of wild fish as feed in aquaculture. FAO Technical Guidelines for Responsible Fisheries. No. 5, Suppl. 5. Rome, FAO. 2011. 79 p.